

MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE “MANDA VE HİMAYE” TARTIŞMALARI VE MANDACILIK YAKLAŞIMLARI

Lütfi ARSLAN*

ÖZ

Yirminci yüzyıl başlarında özellikle I. Dünya Savaşı sonrasında siyasi ve hukuki bir terim olarak ‘Manda ve Himaye Sistemi’ devletlerarası siyasette bir model olarak yerini almıştır. Osmanlı Devleti’nde dönemin yetki sahibi devlet ve siyaset adamları, üst düzey komutanlar, saray ileri gelenleri, aydınlar ve Anadolu’da Milli Mücadelede ön plana çıkmış asker-siyasetçi paşalar arasında bir devletin koruması altına girilmesi tartışılmıştır. ‘Manda ve Himaye’ anlayışlarını tümenden reddetmeyip mesafeli duran ve hatta tam bağımsızlık istemeyen çevreler olduğu gibi tam bağımsızlıktan yana olanlar da vardır. Erzurum ve Sivas Kongrelerinde ‘Manda ve Himaye Sistemi’ en çok tartışılan meselelerden biri olmuştur. Mustafa Kemal Paşa, Manda bir yana, en küçük bir bağımlılık ilişkisini bile onaylamadığını belirterek, “Türk ulusu ya kendi kendini kurtaracak ya da yok olacaktır” demiştir. ‘Nutuk’ adlı eserinde kendisini mandacılıkla suçlayan paşaları eleştirmiş, 1927’den sonra da bazıları ile hesaplaşma yoluna bile gitmiştir. Çağdaş araştırmalara bakıldığında ise Manda ve Himaye tartışmalarına hala objektif bakılmadığı, taraflı ve bilimsellikten uzak ifadeler kullanıldığı dikkat çekmektedir. Milli Mücadele Döneminde genel olarak Amerikan mandacılığına daha fazla eğilim olmakla birlikte Bolşevik Rusya’ya yaklaşanlar ile İngiltere, Fransa ve İtalya gibi devletlerin himayesinde kurtuluş çareleri arayanlar da olmuştur. Ancak bu devletlerin siyasi, ekonomik, askeri durumları ve Milli Mücadelenin başarıya ulaşması ‘Manda ve Himaye Sisteminin’ tesisini engellemiştir.

Anahtar Kelimeler: Manda, Himaye, Müzaheret, İstiklal, Sınai, İtilaf Devletleri

* Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü. E-posta: lutfiarslan1979@hotmail.com.

MANDATE AND PATRONAGE SYSTEM AND MANDATORY APPROACHES IN NATIONAL MOVEMENT

ABSTRACT

After World War I, Mandate and Patronage System took its place both as legal, political term and a model of interstate politics. During this period, mandate and patronage system paved the way for heated debates among state and the politicians, senior commanders, court elders, intellectuals, military-politician pashas who had come in war of independence as prominent figures. There were advocates including not entirely refusing Mandate and Patronage system, being in favor of full independence and those who are totally rejected the system. The 'Mandate and Patronage System' became one of the most discussed topics in Erzurum and Sivas Congresses. Mustafa Kemal Pasha said "The Turkish nation will either save itself or disappear by indicating that even smaller dependency relationship can not be approved. In his work named as 'Nutuk', he criticized the pashas who accused him of mandarinism, and after 1927 he called some of them to account. While looking into contemporary researches, It has been noticed that the discussions of Mandate and Patronage system have not been dealt with objective view but biased and unscientific terms. Throughout the Independence War, with more tendency to mandate of America there were also advocates those remained close to Bolshevik Russia and some others sought remedy under the protection of England, France or Italy too. However, the political, economic, conjunctural conditions of these states and the success of the Independence War prevented the establishment of the 'Mandate and Protest System' at all.

Keyword: Mandate, Patronage, Independence, Industrial, Alien Powers

Giriş

‘Manda’ kelimesi Fransızca kökenli olup, ‘Vekâlet, Yetki-Görev’ anlamına gelmektedir.¹ Ekonomik, siyasi ve askeri olarak gelişmiş olan bir devletin gelişmemiş olan başka bir devleti kendisini yönetebilecek bir düzeye gelinceye kadar vekâlet suretiyle yönetmesi demektir. ‘Manda’ sözcüğü hukuki olarak ise bir ulusun bir başka devlet tarafından vekaleten yönetilmesi anlamına gelmektedir.² ‘Himaye’ kelimesi ise koruma, esirgeme, kayırma, yardım etme demektir. Manda ve himaye kelimeleri aralarındaki pek çok farklılıklara rağmen bazı benzerliklerinden dolayı genellikle birbirinin yerine kullanılmıştır. Manda da bir devletin başka bir devleti onun isteği üzerine yönetmesi söz konusu olurken, himayede bir devletin gönüllü olarak başka bir

¹ **Türkçe Sözlük**, C. II, Türk Dil Kurumu, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, TDK. Yayını, Ankara, 1988, s. 985.

² Ahmet Mumcu, **Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi I-II**, Anadolu Üniversitesi Açık öğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir, 1997, s. 36.

devlete ekonomik, askeri vs. yardımı söz konusu olabilir. Mandacılığı üzerine alan ülkeye de mandater denilmiştir.

‘Manda’ ve ‘Himaye’ kelimelerinin birlikte kullanımından doğan ‘Manda ve Himaye Sistemi’ veya ‘Mandacılık’ tarihte ilk devletlerin kuruluşundan beri değişik uygulamalarla var olmuştur. Yakın tarihimizde ise ilk kez Birinci Dünya Savaşı sonunda 16 Aralık 1918’de Güney Afrikalı General Jean Christiaan Smuts tarafından gündeme gelmiştir.³ 18 Ocak 1919 Paris Barış konferansında savaştan yenik çıkmış ve parçalanmış ülke ve toplumlari kendi kendilerini yönetebilecek seviyeye gelene kadar Cemiyet-i Akvam tarafından gelişmiş bir ülkenin güdümüne vererek cemiyet adına buralari yönetmesi usulü kabul edildi.⁴ ‘Manda ve Himaye Sistemi’ halkın gelişme derecesine, ülkelerin coğrafi durumuna ve iktisadi şartlarına bağılı olarak sınıflandırılmıştır. İtilaf Devletlerince ‘A mandası’ Osmanlı İmparatorluğu’ndan ayrılacak topraklar üzerinde düşünölmüştü. ‘B’ grubuna bağımsızlık tanınıyor, ancak geçici olarak mandater ülkenin de yönetimi öngörölmüyordu. ‘B mandası’, Almanların Orta Afrika sömürgelerini kapsıyordu. ‘C mandası’ daha da geri kalmış Güney Batı Afrika ile Güney Pasifikteki Alman sömürgelerine aitti.⁵

Birinci Dünya Savaşının galip devletleri mağlup devletleri ile yapılacak barış anlaşmalarını görüşmek üzere 18 Ocak 1919’da Paris Barış Konferansında bir araya geldiler. Konferansta, savaşın hâkimi ABD, İngiltere, Fransa, Japonya ve İtalya yapılacak bütün antlaşmalar ve alman kararlarda öncelikli söz sahibiydiler. Özellikle konferansa katılan Amerikan Başkanı T. Woodrow Wilson, 8 Ocak 1918 tarihinde yayınladığı 14 maddeyi içeren ve Wilson İlkeleri olarak bilinen programda yeni bir dünya düzeni vadedyordu. Osmanlı yönetimi önceleri katılmamasına rağmen, 22 Nisan 1920’de Tevfik Paşa başkanlığında bir heyet ile San Remo Konferansına gidecektir.⁶ 18 Ocak 1919 tarihinde başlayan Paris Barış Konferansında İtilaf devletleri ciddi sıkıntılarla karşı karşıya kaldılar. İtilaflar

³ Oğuz AYTEPE, “Milli Mücadelede Manda Sorunu ve Mustafa Kemal’in Yaklaşımı” **Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı 24, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1999-2003, s. 475.

⁴ Kadir Kasalak, **Milli Mücadelede Manda ve Himaye Meselesi**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1993, s. s. 125

⁵ AYTEPE, **a.g.m.** s. 474

⁶ Sadrazam Tevfik Paşa başkanlığında, Dâhiliye Nâzırı Reşit (Rey) Bey, Maarif Nazırı Fahrettin Bey ve Nâfia Nâzırı Cemil (Topuzlu) Paşadan meydana gelen Osmanlı heyetine, Paris Barış Antlaşması’nın ön şartları bildirildi (10 Mayıs 1920). Bu şartların hafifletilmesini isteyen Türk heyeti bunun kabul edilmemesi üzerine, şartları reddederek 11 Temmuz 1920’de İstanbul’a döndü. Paris Barış Konferansı’nda hazırlanan antlaşma şartları imzalanmadıysa da daha sonra aynı şartları ihtiva eden Sevr Antlaşması, Sadrazam Damat Ferit Paşa başkanlığındaki Hadi Paşa, Rıza Tevfik (Bölükbaşı) ve Reşit Hâlis Beyden meydana gelen bir heyet tarafından imzalandı. Bkz. Oğuz AYTEPE, **a.g.m.** s. 472; Oral Sander, **Anka’nın Yükselişi ve Düşüşü: Osmanlı Diplomasi Tarihi Üzerine Bir Deneme**, Ankara Üniversitesi Yay., Ankara, 1987.

kendi aralarında kavgalıydılar. İngiltere'nin 1916 ve 1917'lerde Fransa ve İtalya'ya söz verdiği bazı toprakları kendine mâl etmesi İtalya'yı Adriyatik'te ve Antalya civarında bağımsız hareket etmeye sevk ederken, Fransa'nın da Almanya üzerinde istediği kontrolü sağlayamaması, Musul ve Antep'in İngilizlerce hemen işgal edilmesi İngiltere'yi yalnızlaştırmaktaydı.⁷ Rusya'nın savaştan çekilmesiyle birlikte, Osmanlı Devleti topraklarından Rusya'ya verilecek olanların paylaşımının kararlaştırılmış olmaması, Avrupa'daki büyük devletler olan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Almanya ve Osmanlı Devleti; ayrıca ülkesinde ihtilal çıktığı için savaş dışı kalan Rus Çarlığının durumu alınacak kararları ciddi anlamda güç duruma düşürüyordu. Alınan kararlar ve yapılan barış antlaşmalarında Orta ve Doğu Avrupa ile Ortadoğu sınırları öyle çizilmeliydi ki, Almanya'nın bu ortamda yeniden filizlenmesi ve hatta Osmanlı Devleti'nin tekrar canlanması önlenmeli ve çizilen sınırların tümünde İtilaf bloğunun çıkarları ve hâkimiyeti vurgulanmalıydı. Doğu Anadolu'da kurulması planlanan Ermeni Devleti fikri ve Osmanlı'dan ayrılan milletlerin sınırlarının tespiti de İtilaf devletlerine güçlük çıkarmaktaydı.⁸

Amerika'dan aldıkları destekle Birinci Dünya Savaşı'nı kazanan Fransa ve İngiltere bu desteği kaybetmemek için ılımlı gözükse de bu büyük galibiyetten kazançlı çıkmak istiyorlardı. Pay dağılımını kendi milli çıkarları doğrultusunda yapabilmek için fırsat yaratmaktan kaçınmıyorlardı.⁹ Paris Barış konferansında İngiltere ve Fransa paylaşımı uluslararası baskılara maruz kalmadan gerçekleştirmek için Konferans kararlarının 22. maddesine manda ve himaye sistemini koymuşlardır. İngiltere Başbakanı Lloyd George manda konusunda acele etmekteydi. Savaşın bitmiş olmasına rağmen Türkiye'de büyük sayıda asker bulunduruyordu. Bu da İngiltere'ye ağır mali yük getirmekteydi.¹⁰ Dünya kamuoyu bunun bir koruma ve destekleme yardımı sistemi olduğunu düşünürken İngilizler ve Fransızlar eski sömürgeci düşüncelerini devam ettireceklerdir. Böylece ilkçağ uygarlıklarında koloncilik şeklinde başlayan uygulama, sanayi devrimiyle birlikte sömürgecilik olarak devam etmiş, Paris Barış Konferansında da yerini manda ve himaye sistemine bırakmıştır. Aslında bu durum Osmanlı Devletinin Birinci Dünya Savaşının galip devletlerinin siyasi, askeri ve ekonomik kıskacı altına daha da girmesi demektir.

⁷ Baskın Oran, **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, İletişim Yayınları, C. I (1919-1980), 2004, s. 99.

⁸ Aytepe, **a.g.m.** s, 475-477.

⁹ Almanya konferansın birinci öncelikli konusunu oluştururken, Fransa kendi sınırlarını koruma altına almak istiyor İngiltere ise Avrupa'da söz sahibi olup kendi himayesinde parçalanmış bir Almanya hayalleri kuruyordu. Savaş öncesinde kabul edilen Wilson İlkeleri'ne aykırı ne kadar uygulama varsa hepsi antlaşmalara dahil edildi. Bkz. Oğuz Aytepe, **a.g.m.** s. 475.

¹⁰ Aytepe, **a.g.m.**, s.476.

1. I. Dünya Savaşı Sonrasında Wilson İlkeleri ve İstanbul ile Anadolu’da Manda ve Himaye Tartışmaları

Birinci Dünya Savaşından sonra Osmanlı Devletinden ayrılan topraklar üzerinde Cemiyet-i Akvam adına çalışmak için mandaterliği üstlenen İngiltere ve Fransa, bazı iç sıkıntılar ve aralarında paylaşım konularında anlaşamadıklarından, Anadolu’da bir manda tesis edilmesi hususunda Amerika’yı teşvik etmeye başladılar.¹¹ Böylece sömürgeci emellerini uluslararası kamuoyuna rağmen gerçekleştirmeye devam edeceklerdi. Osmanlı Devleti’nin varlığını koruması için birçok çözüm çareleri aranmaya başlanmıştı. Tartışılan yöntemlerden biri işgalci ve sömürgeci amaçlar gütmeyecek güçlü bir ülkeden ekonomik ve askeri yardımlar almaktı. 8 Ocak 1918’de Amerikan Başkanı T. Woodrow Wilson’un yayınladığı Wilson İlkelerinin sömürgeciliğe karşı olduğunu ve halkların kendilerini yönetebileceklerini ifade eden self-determinasyon ilkesine vurgu yapan beşinci maddesi ile Türklerin yoğun olarak yaşadığı yerlerde egemenlik hakkının Türklere verileceğini ifade eden on ikinci maddesi Osmanlı ülkesinde birçok çevrede Amerika’ya sempati duyulmasına neden olmuştur.¹² Wilson’un Özellikle galip devletlerle mağlup devletlerin eşit statüde değerlendirilmesi gerektiğini savunması savaştan çıkmış mağlup ve dağılmış devletlerin mirasçıları tarafından olumlu karşılanmıştır.¹³ Fakat on ikinci maddenin devamında ‘*İmparatorluk sınırları içindeki diğer ulusların yaşam güvenlikleri ve özerk gelişimleri sağlanmalıdır. Çanakkale Boğazı, uluslararası güvenceler altında tüm gemilere ve ticarete sürekli olarak açık hale getirilmelidir*’ denilmesi İlkelerin öngördüğü sürecin aslında çıkar amacına yönelik kullanılabileceği ve bunun da Anadolu’da Türklerin egemenliklerinin yok sayılacağı anlamına gelmekteydi.¹⁴ Üstelik Wilson’un bu ilkeleri bütünüyle değerlendirildiğinde Avrupalılar Türk milleti kadar olaya olumlu yaklaşmıyorlardı.¹⁵

Orta Doğu halkları üzerinde Wilson İlkelerinin Amerika’nın çıkarlarına hizmet etmesi için mandacılığın tesisi için bizzat Amerikan Başkan T. Woodrow Wilson tarafından ‘Amerikan King-Crane Komisyonu’ kurulmuştu.¹⁶ Bu komisyon heyetinin 1919 yaz aylarında İstanbul’a gelmeyi

¹¹ Aytepe, **a.g.m.** s, 475-477. Ayrıca Bkz. Oran, **a.g.e.** s. 99.

¹² Sabahattin Selek, **Anadolu İhtilali**, C.II, İstanbul. 1987. s. 481.

¹³ General Harbord’un 24 Eylül 1919 tarihinde Erzincan’ı ziyareti esnasında Erzincan Adliye Binası önünde “ Yaşasın Wilson Prensiplerinin 12. Maddesi” yazılı bir pankart Anadolu’da Amerika’ya olan sempatiyi göstermesi bakımından anlamlıdır. Bkz. Oran, **a.g.e.** s. 99

¹⁴ Asena Boztaş, Wilson İlkelerinin Türk Dış Politikasına Yansımaları: Realist ve Pragmatist Bir Perspektif, **Akademik Bakış Dergisi**, C. 7 sayı 14, 2014, s. 3

¹⁵ Oral Sander, **Siyasi Tarih**, C.I, Ankara. 1989, s.274.

¹⁶ ABD Başkanı T.W.Wilson, eğitimci Henry C. King ve işadamı C.R. Crane’i Arap toprakları da dâhil olmak üzere, Osmanlı topraklarında bir Amerikan mandası kurulmasını araştırmak

planladığı günlerde İstanbul'da ve Anadolu'nun değişik yerinde birçok Türk aydını, devlet adamı, asker ve siyasetçi kişileri Amerikan mandasını sempati ile bakmaya başlamıştı. Erzurum Kongresine Amerikan mandacılığı lehinde telgraflar gönderenler bile oldu. İstanbul'da birçok gazetede yüksek insancıl ilkeleriyle Doğu halklarının dostu olan Amerikalıların Türkiye'yi ulusal yıkımdan kurtaracağına ilişkin gürültülü bir kampanya yürütülüyordu.¹⁷ Ancak Anadolu'daki Türk basınında, İstanbul'daki gazetelere bir tepki olarak, mandacılığın iyi bir tercih olmayacağı anlatılmıştır. Mandacı devletlerden bize bir manda teklifi gelmeden mandacılığın neden peşince kabullenildiği eleştirilmiştir.¹⁸

Falih Rıfki Atay, Halide Edip,¹⁹ Yunus Nadi (Abalıoğlu), Ahmet Emin (Yalman), Celal Nuri, Necmettin (Sadak), Velid Ebuzaia, Ali Kemal, Refik Halit gibi isimlerin İstanbul'da 'Türk Wilsoncular Birliği' adında bir dernek kurduklarını, bu kişilerin de Amerikan Başkanı Woodrow Wilson'a bir mektup yazarak (5 Aralık 1918) Amerika'nın Türkiye'yi manda yönetimi altına almasını istediklerini yazmaktadır.²⁰ İşgalcilerle veya onların müttefiki

için görevlendirmişti. Beklenen bu iki Amerikalı, "King-Crane Komisyonu" olarak bilinen komisyonun üyeleri Henry C. King ve C. R. Crane'di. Ancak, bu komisyon Sivas'a gelmedi. Yerlerine Chicago Daily News muhabiri Louis Edgar Browne'u gönderdiler. Sinan Tavukçu, "Sivas Kongresi Kararlarında 'Manda ve Himaye Kabul Edilemez!' Cümlesi Yoktur", **Stratejik Düşünce Enstitüsü**, 01.05.2012 tarihli Makale, http://www.sde.org.tr/author/detail/sivas-kongresi-kararlarinda-manda-ve-himaye-kabul-edilemez-cumlesi_yoktur/1091. Erişim Tarihi:12.12.2017.

¹⁷ Örneğin 14 Temmuz 1919 tarihli Alemzar gazetesi, Türkiye'nin anahtarının İngilizlere verilmesini istiyordu. 15 Temmuz'daki sayısında ise İngiltere'nin İslam âlemine yakınlığı vurgulanarak İngiliz mandası savunuluyordu. 16 Temmuz 1919 tarihli Tasvir-i Efkâr gazetesinde Amerikan mandacılığı üzerinde duruluyordu. Bkz. Kadir Kasalak, **Milli Mücadelede Manda ve Himaye Meselesi**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1993, s. 125-129.

¹⁸ "...Amerikan heyetinin İstanbul'a geldiği günlerde bütün gazeteler sanki bir manda kabul etmek mecburiyetindeymişiz gibi yazılar yazıyor. (Bize bir müşid lazım, bu ümrani terakkide bize bir rehber olmaz, gideceğimiz yolu önümüze düşüp göstermezse kabil değil. Yolumuzda mütereddid yollar takib ederiz. Menzil-i maksuda, gaye-i hayale, sahil-i temdine varsak bile pek geç ulaşırız.) Henüz sulh konferansı yapıp bize böyle bir teklif bile gelmemişken neden manda konusunu kabulleniyoruz." Bkz., "Mandadan Evvel İstiklal", **Açık Söz**, 24 Ağustos 1335 (1919) Pazar (M.24 Temmuz 1919 Pazar), Numero 10 Tahkik, sayfa 1-2.

¹⁹ Amerikan Mandacılığını 'ehven-i şer' yani kötünün iyisi olarak gören Halide Edip (Adıvar), Amerikan mandasının gerekli olduğu düşüncesini Nutuk'a göre 8 maddede sıralamıştır. Avrupa'nın alçakça siyasetine karşı ABD'yi kazanarak, hem doğu sorununu hem de Türk sorununun çözüleceğine inanmaktadır. Bkz. Gazi Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk-Söylev**, C. 1, 3. B., TTK Basımevi, Ankara, 1989, s. 131.

²⁰ Mektupta Türkiye'nin, "devlet yönetmeyi iyi bilen" ABD gibi bir ülkenin "yönetimi altına girmeye ihtiyacı" olduğu, bu yolla, gelişmiş olan ABD'nin "gelişmemiş ve geri kalmış bir milleti" bir süre için "eğiteceği" söyleniyor ve çeşitli önerilerde bulunuluyordu. Sekiz başlık

Amerika ile uzlaşarak parçalanmaktan kurtulabileceğimizi zanneden bu kişiler mandacılık yerine uzlaşma tabirini kullanmaktaydılar. Ayrıca Amerikan mandacılığını isteyenler ‘King-Crane Komisyonu’ heyeti ile 31 Temmuz 1919’da Amerikan elçiliğinde görüşmeler yapmışlardı.²¹ ‘Nutuk’ un Sivas Kongresi bölümünde, Kongreye katılmak için İstanbul’dan gelenlerin Amerikalı bir gazeteci olan ama Anadolu’da bir ajan gibi faaliyette bulunan ‘Edgar Louis Browne’yi’ de getirerek mandacılığın önünü açmaya çalıştıkları belirtilmektedir.²²

İstanbul’da aralarında Ahmet İzzet Paşa, Mahmut Paşa, Esad Paşa, Cevat Paşa, Ahmet Rıza Bey, Ali Kemal Bey, Mehmet Ali Bey, Damat Ferit Paşa ve VI. Mehmet (Vahdettin), Damat Ferit Paşa, Dahiliye Nazırı Ali Kemal Bey, Mehmet Ali Bey, Şeyhülislam Said Molla Osmanlı Devleti Ayan Üyesi, Çürüksulu Mahmut Paşa ile Rahip Fru (Frev)’in olduğu ve genellikle İngiliz Muhipleri Cemiyetine üye kişilerin İngiltere Mandacılığını istedikleri görülmektedir.²³ Anadolu’da ise Ali Fuat Paşa, Rauf Bey, Refet Bey, Bekir Sami Bey, Miralay İsmet Bey, Kara Vasıf, İsmail Hami Bey ve İ. Fazıl Beylerin bulunduğu birçok asker-siyasetçi kişilerin ise Amerikan mandacılığına meylederek bunu bir süreliğine bir çıkar yol olarak gördükleri dikkat çekmektedir. İstanbul’da ve Anadolu’da bu kişiler arasında manda ve himaye tartışmaları yapıyorlarken, Mustafa Kemal Paşa, mandacılık anlayışlarını tümünden reddederek en küçük bir bağımlılık ilişkisini bile onaylamıyor, “*Türk ulusu ya kendi kendini kurtaracak ya da yok olacaktır*” diyordu.

Mustafa Kemal Paşa Nutuk’ta İngiliz Muhipleri Cemiyetini ve İngiliz mandasını isteyenleri planlı ve amaçlı hareket etmekle eleştirerek, bunların şahsi çıkarlarını İngilizler aracılığı ile korumaya çalıştıkları iddiasında

altında toplanan önerilerde; padişahlığın korunarak meşruti hükümet biçiminin sürdürüleceği, nispi seçim sistemi uygulanarak azınlık haklarının sağlanacağı; maliye, tarım, sanayi, bayındırlık ve eğitim bakanlıklarının başına birer Amerikalı danışman ve yeteri kadar uzman getirileceği; danışman ve uzmanların başdanışmana bağlanacağı; adalet işleyişinde yapılacak reformlara, başdanışmanın belirleyeceği ülkelerden getirilecek hukuk uzmanlarının karar vereceği; jandarma ve polis örgütlerinin, başdanışmanın ve onun seçeceği kişilerin yönetimine bırakılacağı; Türkiye’nin her ilinde yerel yönetimlerde reform yapacak ayrı bir Amerikalı müfettiş ve ona bağlı uzmanların bulunacağı söyleniyordu. Amerika Birleşik Devletleri’ne, manda yönetimi için önerilen süre 15 ya da 25 yıldır. Bkz. Falih Rıfkı Atay, **Çankaya**, Sena Mat., İstanbul, 1980, s. 141-142. Falih Rıfkı Atay, **Çankaya**, Sena Mat., İstanbul, 1980, s.141-142. Ayrıca Bkz. Fethi Tevetoğlu, **Milli Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar**, TTK, Ankara, 1991, s. 153.

²¹ Deniz Bilgen, “Sivas Kongresine Katılan Amerikalı Gazeteci: Louis Edgar Browne”, Erzurum, 1996, s. 25.

²² Atatürk, **a.g.e** s.12.

²³ Atatürk, **a.g.e**, s.10.

bulunur.²⁴ Milli mücadele başarıya ulaşıp sonuçlandığında mandacılık isteyenlerin anılarında birbirlerini ve hatta Mustafa Kemal Paşa'yı bile mandacı olmakla suçladıkları görülmektedir. Hâlbuki Nutuk incelendiğinde Mustafa Kemal Paşa'nın düşüncelerinin hiç değişmediği, mandadan yana açık fikir beyan etmediği görülür. Şurası muhakkaktır ki hatıralar içerisinde Nutuk ilk olduğu için 'Nutuktan' sonra yazılan anılar Nutuk'a bir cevap Nutuk ise onlar için bir kaynak durumundadır. Konuyla ilgili bazı çağdaş araştırmalara bakıldığında ise hala tartışmalara objektif yaklaşamadığı, taraflı ve eleştirici ifadelerle genel-geçer olmayan bir tutum içinde oldukları görülmektedir.

Milli Mücadele Dönemi edebiyatımızın en önemli isimlerinden biri aynı zamanda dönemin en aktif kadını olan Halide Edip, Amerikan Mandacılığını savunan kişilerin adeta sözcüsü durumundaydı. Wilson İlkelerinin '*milletlerin kendi geleceklerini kendilerinin belirlemesi gerektiğini*' uygun bulan düşüncesi ile oluşturulmaya çalışılan ideal yeni dünya düzeninde eşitlikçi, özgürlükçü, barış hedefli ve ulusal sınırların güvenliğini gözeten bir yapının hedeflemesi bunda etkili olmuştur.²⁵ King-Crane Komisyonu'nun başlıca üyelerinden biri olan Charles R. Crane²⁶ ile temas halinde olan Halide Edip, 10 Ağustos 1919'da Mustafa Kemal'e gönderdiği telgrafta, Fransa, İngiltere ve İtalya'nın Amerika'yı Anadolu'da bir manda yönetimi kurmaları için teşvik ettiklerini söyleyerek, Amerikan Başkanı Wilson'un Anadolu'da manda tesis etmek için istekli olduğunu da belirtmiştir.²⁷ Mektubunun devamında; ABD'nin resmi kimliğinde dinsel eğilim ve dinden yana olunmadığını, Amerika'nın yönetim anlayışında dinsiz ve milliyetsiz olduğundan, çok çeşitli millet ve dine mensup insanları bir arada tutmayı başardığı için sıkıntılarımızın ancak Amerikan himayesiyle halledilebileceğini belirtmiştir.²⁸ Bazı araştırmalarda, Halide Edip, Rauf Bey, Bekir Sami Bey, Refet Paşa, İsmet Bey ve Hüsrev Bey'ler gibi Amerikan mandası ehven-i şer olarak görülmüştür. Bir mandacı olarak nitelense de Halide Edip, milli mücadele bitip başarıya ulaştığında Türk'ün bu başarısının mazlum milletlere örnek olması gerektiğini tespit etmiştir.²⁹

²⁴ Atatürk, aynı yer.

²⁵ Boztaş, a.g.m. s. 14. Ayrıca bkz. Rauf Orbay, **Cehennem Değirmeni: Siyasi Hatıralarım**, 1. Baskı, Truva Yayınları, İstanbul, 2004, s. 262.

²⁶ Bilgen, a.g.e., s. 21.

²⁷ O sırada Amerikan Başkanı Wilson hem Anadolu'nun tamamında hem de İstanbul, boğazlar ve doğudaki Türk vilayetlerinde kurulacak bir Ermenistan üzerinde manda kurmak istiyordu. Bkz. AYTEPE, a.g.m., s. 476.

²⁸ Atatürk, a.g.e., s.131.

²⁹ Kasalak, a.g.e., s. 82, Ayrıca Bkz. Ayşe Kardaş, "Halide Edip Adıvar: Sürgün ve Mücadeleyle geçen Bir Ömür" **Lacivert Dergisi**, Sayı 6, İstanbul, 2015, s. 3. Ayrıca Bkz. Aslıhan Ünlü, "Değişen Tarih ve Metin Anlayışı İçinde Biyografik dram II, Tarihten

Amerika'nın Orta Doğu ve dolayısıyla Osmanlı ülkesiyle yakın münasebetine tarihsel süreç içerisinde bazı tespitlerin yapılarak bakılması daha faydalı olacaktır. Gerek Amerika gerekse Avrupa'nın sömürgeci devletleri, öteden beri Osmanlı ülkesinde yaşayan milletlere ulusallık bilincini aşılıyarak devleti içerden yıkmayı ve bir paylaşım yapmayı düşünmüşlerdi. Özellikle Amerikalılar 19. yüzyıl başlarından itibaren emperyalist amaçları için din olgusunu devlet politikaları haline getirdiler. Çok uluslu yapıdaki Amerika için ayakta kalabilmenin ve hatta dünyaya yayılabilmenin tek yolu Hristiyanlıktı. Amerika bunun için tutuculuktan uzak olan Protestanlık mezhebini kullandı. 1810'lardan itibaren Amerikan Board of Commissioners For Foreign Mission (ABCFM) eliyle Çin, Hindistan ve Ortadoğu'da Protestan misyonerliği (Büyük Uyanış) faaliyetleri başlatıldı.³⁰ I. Dünya Savaşı'ndan sonra Orta Doğu ve Anadolu'nun Avrupalı devletlerce paylaşıldığını gören Amerika buna kayıtsız kalmanın kendi çıkarlarına zarar vereceğini anlamıştı. Böylece 'Monreo Doktrinini'ne ters düşmeden misyonerlik faaliyetleri ile hem Avrupalıların işlerine karışmamış olacak hem de Ortadoğu'nun paylaşılmasında saptadığı politikaları uygulayabilecekti. Osmanlı ülkesinde sosyo-ekonomik, sağlık, eğitim-kültür ve dinsel zorluklar altında dağınık olarak yaşayan Ermeniler Amerika'nın emperyal emellerinde kullanabileceği en uygun topluluktur. Çünkü Rumlar ve Yahudiler Ermenilere nazaran Osmanlı ülkesinde toplu halde, kendi içinde güçlü dini, sosyo-ekonomik ve kültürel bağlarla yaşamaktaydılar. Öncelikle Ermenilere Gregoryen Kilisesinin katı kurallarını içermeyen, yalın bir din anlayışını benimseyen 'Protestanlığı' benimsettiler.³¹ 1896'daki Türk-Ermeni olaylarından sonra Amerika'nın Anadolu'daki yatırımlarını korumak ama gerçekte ise Ermenilerin yanında olduklarını göstermek için Osmanlı ülkesine iki savaş gemisi göndermesi, Anadolu'ya ve dolayısıyla Osmanlı ülkesindeki tarafgirliğini göstermesi bakımından önemlidir. Osmanlı yöneticileri ise XIX. yüzyıl boyunca Avrupalı sömürgeci devletlere karşı Amerikan desteğini ve korumasını sağlamak için Ermeni-Amerikan ilişkilerine dolayısıyla da Amerikan misyonerliği faaliyetlerine ses çıkarmamışlardır. Ermenilerin Hristiyan olmalarının yanında Doğu Anadolu, Trabzon-Bağdat, Samsun-Batum ticaretini ellerinde bulundurarak daha müreffeh yaşıyor olmaları İngiltere'nin, Fransa'nın, Rusya'nın ve Amerika'nın Ermenilerle ve onların yaşadıkları bölgelerle yakından ilgilenmelerine sebep olmuştur. Dolayısıyla Osmanlı ülkesi içinde yaşayan Ermeniler sömürgeci devletlerin denetimine

Otobiyoğrafiye, Otobiyoğrafiden Drama Halide Edip Örneği”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi**, Sayı 6, İzmir, 2011, s. 11.

³⁰ Seçil Akgün, Amerikalı Misyonerlerin Ermeni Meselesinde Rolü, **Türk Kültürü Dergisi**, C. XXVII, 1992, s. 3,4.

³¹ Akgün, **a.g.m.** s. 7-8.

girdikleri için Osmanlı ülkesinde iç sıkıntılarının yaşamasına neden olurken büyük ve sömürgeci devletlerin Osmanlı topraklarıyla yakından ilgilenmelerine sebebiyet vermişlerdir.³²

Milli Mücadele Döneminde ise Amerika'nın Boğazlar ve Doğu Anadolu'da kurulacak bir Ermeni devletinin de içinde olacağı bir mandadan yana olduğu görülmektedir. Yunanistan'ın Ege Bölgesinde haksızlığını Paris Barış Konferansına rapor eden Amiral Bristol ile 'Amerikan King-Crane Komisyonu' temsilcilerinden olup İstanbul'da iki kez bulunmuş ve Sivas Kongresine de katılmış olan gazeteci Louis Edgard Browne, Amerikan Kongresi'ne verdikleri raporda Osmanlı Devleti'nin rehabilitasyonu görevinin Amerika'nın üstlenmesini istemişlerdir.³³ Onlara göre eğer boğazlar meselesi ve Ermeni meselesinde Amerika Türklere destek verirse ayrıca Wilson ilkelerini onlara da uygularsa Amerikan mandaterliği kolayca tesis edilebilecektir. Çünkü İstanbul'da mandadan yana olanlar Sivas Kongresinde Amerikan mandacılığının kabul edileceğini ona telkin ediyorlardı. Fakat Sivas'a gittiğinde durumun farklı olduğunu, milliyetçilerin hepsinin Mustafa Kemal Paşa'nın arkasında olduğunu raporunda belirtmiştir. Ayrıca 23 Temmuz 1919 tarihinde İngilizlerin İstanbul'daki Yüksek Komiseri Amiral Calthorpe'un İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Curzon'a gönderdiği bir telgrafta Mustafa Kemal Anadolu'daki hareketin merkezi durumunda olduğunu yazmaktadır. Aynı telgrafta Mustafa Kemal Paşa'nın, henüz Samsun'dan Havza'ya geçtiği sırada, Türk Milletini İstanbul yönetiminden bağımsız temsil edecek bir kurul (Temsil Heyeti) oluşturacağı bildirilmektedir.³⁴ Bu telgraftan hareketle Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'da mandacılıktan uzak bağımsız bir devlet kuracağına çok önceden İngilizler tarafından tahmin edildiği söylenebilir.

³² Akgün, **a.g.m.** s. 10-12.

³³ King-Crane Komisyonu, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra toplanan Paris Konferansı'nın 20 Mart 1919'daki oturumunda Suriye'deki manda rejimi, Filistin ve Türk topraklarının durumu görüşülürken, ABD Başkanı Thomas Woodrow Wilson'ın önerisiyle bu bölgelere bir inceleme komisyonu gönderilmesi kararlaştırıldı. Fakat Fransızlar ve İngilizler böyle bir komisyona katılmayı reddedince, sadece iki Amerikalıdan, Oberlin Koleji'nin müdürü Henri C. King ile Charles Crane'den oluşan bir heyet kuruldu ve bu yüzden King-Crane Komisyonu diye anıldı. 1919 Haziranında çalışmaya başlayan komisyon Eylülde Paris'e döndü ve Barış Konferansı üyelerine bazı teklifler sundu Bkz. Seçil Karal Akgün, Amerikan Kaynaklarından Kurtuluş Savaşı Başında Ermenilerle İlgili Gelişmeler, Ermeni araştırmaları Dergisi, S. 50 2015, s. 33, 37,38. Ayrıca bkz. aynı yazar, General Harbordun Anadolu Gezisi ve Ermeni Meselesine Dair Raporu, Türkiye İş Bankası yay. 1981.

³⁴ Bilgen, **a.g.e.** s. 29, 35. Bkz. AYTEPE, **a.g.m.**, s. 479.

2. Milli Mücadele Dönemi Aktörleri Arasında Manda ve Himaye Tartışmaları ve Mandacılık Yaklaşımları

İstanbul’da Amerikan mandacılığının istenmesi ile ilgili bir muhtıra hazırlandığını 25 Temmuz 3 Ağustos 1919 tarihleri arasında Bekir Sami Bey ile Mustafa Kemal Paşa arasındaki telgraflardan öğreniyoruz. Mustafa Kemal Paşa İstanbul yönetimi ve bazı çevrelerin Amerikan mandacılığı talebinden Amasya’dan Erzurum 3. Ordu Müfettişliği Kurmay Başkanlığı 5. Kafkas Tümeni Komutanı Vekili Arif Bey (Mehmet Arif Ayıcı)³⁵ aracılığı ile Bekir Sami Bey tarafından kendisine gönderilen bir telgraf ile haberdar olmuştur.³⁶ Bekir Sami Bey’in Erzurum Kongresinde bulunan Mustafa Kemal Paşa’ya gönderdiği telgraflardan İstanbul yönetiminin mandacılığa ve Milli Mücadeleye bakışlarını da öğrenmekteyiz.³⁷ Amerikan mandacılığını savunan “Milli Ahrar Fırkası” üyesi de olan ve o sırada Amasya’da bulunan Bekir Sami Bey 3. Ordu Müfettişliği Kurmay Başkanlığı 5. Kafkas Tümeni Komutanı Vekili Arif Bey (Mehmet Arif Ayıcı) aracılığı ile Mustafa Kemal Paşa’ya gönderdiği telgrafında (25 Temmuz 1919), Amerikan mandacılığı ile ilgili olarak Amiral Bristol ile görüştüğünü söyleyen Bekir Sami Bey³⁸ İstanbul yönetiminin de ülkenin beş mandaya ayrılmak istendiğinin bilindiğini, kendisinin ise tek bir mandadan yana olduğunu söylemektedir.³⁹ Mustafa Kemal ise 30 Temmuz 1919’da Bekir Sami Bey’e konuyla ilgili verdiği cevapta Amerikan mandacılığını savunanları uyararak, bunu istemenin meşruiyetimize zarar vereceği ve hatta bu olsa bile Türkiye’de adaletli bir

³⁵ Arif Bey (Mehmet Arif Ayıcı), 1882 yılında Adana’da doğdu. Mustafa Kemal’in okul ve silah arkadaşlarından olup, Ordu Kurmay Başkan Yardımcısı görevlerinde bulunmuş, Mustafa Kemal ile birlikte Milli Mücadele’yi başlatmak için Samsun’a giden 19 kişiden birisiydi. Ordu komutanlığı yaptığı sırada çadırında ayı beslediği için “ayıcı” diye anılan Arif Bey, 1923’te Eskişehir milletvekili seçildi. Milli Mücadele Döneminde tümen komutanı olarak görev yapan Kurmay Başkan Yardımcısı Yarıbay Ayıcı Arif Bey, İzmir’de ortaya çıkarılan Atatürk’e suikast girişimine katıldığı iddiasıyla İstiklal Mahkemesi’nde yargılandı ve asıldı. Bkz. Miralay Mehmed Arif Bey, **Anadolu İnkılabı: Milli Mücadele Anıları (1919-1923)**, Yay. Haz. Mehmet Demirbaş, İkdam Matbaası, İstanbul 1340 s. 2-63. Ayrıca Bkz. Nazmi Eroğlu, **Ayıcı Arif: Atatürk’ün Okul ve Silah Arkadaşı Miralay Mehmed Arif Bey, Hayatı Konuşmaları ve Eseri**, Yeditepe yay. İstanbul, 2014

³⁶ Atatürk, **a.g.e.**, s.121. Aytepe, **a.g.m.**, s. 479.

³⁷ Kadir Kasalak, Erzurum Kongresinin Yapıldığı Günde Manda ve Himaye Konusunda Yazışmalar ve basında Tartışmalar, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C.8. Mart, 1992, Sayı 23. s. 397.

³⁸ Aytepe, **a.g.m.**, s. 479. Ayrıca Bkz. Fahrettin Kırzıoğlu, **Bütünüyle Erzurum Kongresi**, C. I, TTK, Ankara, 1993, s. 83-84.

³⁹ Bekir Sami Bey Erzurum Kongresi öncesinde İstanbul’dan Amasya’ya gelmiş, burada, Amerikan mandasının kabul edilmesi yönünde çalışmalar yapmıştı. “İki-üç ilin sınırları içinde kalacak bağımsızlıktansa, mandaterlik tercih edilmelidir. Ulusumuz için verilecek en iyi karar, belirli bir süre için Amerikan mandası istemektir” demiştir. Bkz. Atatürk, **a.g.e.**, s. 53.

manda yönetiminin asla kurulamayacağını ifade etmiştir.⁴⁰ 1 Ağustos 1919 tarihli bir telgrafta ise, Amerika'dan herhangi bir şekilde bir hükümet istemeyeceklerini, kendilerinin kuracağı bir hükümetin ancak adil bir hükümet olacağını, Amerika'nın sadece mutluluğumuza ve gelişmemize maddi yardım etmesini isteyeceklerini, söylemektedir.⁴¹ Aynı gün Mustafa Kemal' e çektiği telgrafta ise Bekir Sami Bey, ülkenin birden çok mandaya bölünmesine Amerika, İngiltere, Fransa, Japonya, İtalya gibi devletlerin Paris Barış Konferansında oluşturdukları 'Dörtler Komisyonu'na da karar verildiğini, bunu engellemek için hemen Amerikan mandasının istenmesinin en uygun olacağını belirtmiştir.⁴²

Milli Mücadele Döneminde Doğu Cephesinde önemli başarıları olan Kazım Karabekir Paşa anılarında “...bazı iradesini kaybetmiş ruhlar mutlak olarak her hususta makama emir ve kumanda ve himaye beklerler” diyerek Manda ve himayeden yana olanları eleştirip suçlamaktadır.⁴³ Erzurum Kongresi devam ederken 25 Temmuz'da buraya gelen Amerikalı General Harbord ile aralarında geçen bir diyaloga dayanarak mandacılık yaklaşımını anılarında anlatır. “Ben bu ümitte olanları daha İstanbul'da iken iki grupta olduklarını görmüştüm.1. Bolşeviklik ilan ederek 2. İngiliz veya Amerikan mandasına girerek” diyerek İstanbul'daki tartışmaların mahiyetinden haberdar olduğunu belirtmektedir.⁴⁴ 17 Haziran 1919 tarihinde Miralay İsmet Bey ve Kurmay Binbaşı Hüsrev Beyden iki mektup aldığını, bu mektuplarda mandacılığın yaygın bir görüş olarak kabul gördüğünü, İsmet İnönü'nün Amerikan mandacılığını Hüsrev Bey'in (Gerede) de Bolşevikliği savunduklarını iddia etmektedir.⁴⁵ Erzurum Kongresi devam ederken İstanbul'da Amerikan mandasının tartışılıyor olmasının kongre kararlarını tehlikeye düşüreceğini, kongrede mandacılığın özel bir maddede görüşülmesine karşı olduğunu belirtmektedir.⁴⁶

Kazım Karabekir Paşa, Sivas Kongresinin 1., 2. ve 7. maddelerinde Amerikan mandasına meyil olduğunu, hatta 9 Eylül 1919 tarihli Kongre kararlarıyla başta Mustafa kemal Paşa olmak üzere birkaç imza ile

⁴⁰ Atatürk, a.g.e., s. 121.

⁴¹ Atatürk, aynı yer.

⁴² Atatürk, a.g.e. s. 64.

⁴³ Kazım Karabekir, **İstiklal Harbimiz**, C. I, Yay. Haz. Faruk Özerengin, Emre Yayınları, İstanbul, 1995, s. 76-77.

⁴⁴ Miralay İsmet Bey'in 27 Ağustos 1919 'da Mustafa Kemale gönderdiği bir mektupla İstanbul'daki mandacılar hakkında Kazım Karabekir ve Mustafa Kemal'in detaylı bir şekilde bilgi sahibi edildikleri bazı çağdaş araştırmalarda yazılmaktadır. Bkz. Kasalak, a.g.e., s.82.

⁴⁵ Karabekir, a.g.e., s. 194-199.

⁴⁶ Kazım Karabekir, **İstiklal Harbimizin Esasları**, Yay. Haz. Faruk Özerengin, Emre Yayınları, İstanbul, 1995, s. 114.

Amerika'ya bir telgraf çekilerek, Amerikan Kongresinden bir heyet istenildiğini yazmaktadır. Hâlbuki Mustafa Kemal Paşa Nutuk'ta böyle bir telgraftan haberinin olmadığını ve buna önem vermediğini yazmaktadır. Ali Fuat Paşa Amerikan Kongresinden bir heyet istenilmesi ile ilgili olarak, 11 Temmuz 1919'da kendisine gelen bir telgraf vasıtasıyla Amerikan mandası için İstanbul'da öncede bir muhtıra hazırlandığından haberdar olduğunu, bunun da Ahmet Rıza Bey tarafından okunduğunu ve İstanbul'daki herkesin muhtıra üzerinde hemfikir olduklarını söylemektedir. Fakat Sivas Kongresinden sonra Amerikan Kongresine gönderilen mektubu imzalayanlar içinde Mustafa Kemal Paşa'nın da olduğundan bahsetmemektedir.⁴⁷ Kazım Karabekir Paşa ise, General Harbord'un çekilen bu telgraf üzerine gönderildiğini iddia etmektedir.⁴⁸ Karabekir Paşa iddiasını desteklemek için daha da ileri giderek, General Harbord'un Erzurum'a geldiğinde Vali Reşit Bey ve Mevki Müstahkem Kumandanı Miralay Kazım (Dirik) ile görüşükten sonra Miralay Kazım Bey'in Amerikalıların bize maddi yardım edeceklerini bunu korumak için de bir miktar asker getireceklerini bunu da Mustafa Kemal Paşa'nın kabul ettiğini fakat milletin bunu kabul etmeyeceğini ona söylediğini dile getirmektedir.

Kazım Karabekir Paşa, Çanakkale ve Irakta görev almış olan Binbaşı Saffet (Arıkan) Bey'in 4 Eylül'de Erzurum'a gelip kendisine Miralay İsmet Bey'in tasvibiyle Müşir İzzet Paşa'nın Amerikan mandasının kabul edildiğini gösterir bir layiha getirerek bunu Mustafa Kemal Paşa'ya da yazacaklarını söylediğinde, Sivas Kongresi'ndekilerin mandacılığa eğilimli olduklarından korktuğu için göndertmediğini, hatta bundan sonra gelen giden telgrafları gizlice kendisinin takip ettiğini fakat Rauf Bey ile Mustafa Kemal Paşa'nın bunu anlayarak sinirlendiklerini yazmaktadır. Mustafa Kemal Paşa'nın konuyla ilgili 7 Haziran 1919'da manda aleyhtarı olduğunu göstermek için gazetelere beyanat verdiğini de iddia etmektedir.⁴⁹ Mustafa Kemal Paşa'ya vaktiyle Amerikan mandacılığı ile ilgili ne düşündüğünü sorduğunda kendisine “*Biz buna vaktiyle taraftardık. Fakat vaziyeti hazır şeraiti ilerledikçe tabii bu imkân kalmıyor*” diye cevap verdiğini dile getirir.⁵⁰ Sivas Kongresine gidilmeden önce Mazhar Müfit Bey'in (Kansu), 25 Ağustos'ta Mustafa Kemal Paşayla konuşurken ona, “*Paşam, Sivas'ta galiba manda meselesi bizi çok üzecek ve yoracak*” demesi üzerine Mustafa Kemal Paşa'nın da, “*Ahmaklar, memleketi Amerikan mandasına, İngiliz himayesine terk*

⁴⁷ Ali Fuat Cebesoy, **Bilinmeyen Hatıralar**, Yay. Haz. Osman Selim Kocahanoğlu, Temel Yayınları, İstanbul, 2005, s. 97-101.

⁴⁸ Kazım Karabekir, **Paşaların Hesaplaşması: İstiklal Harbine Neden Girdik, Nasıl Girdik, Nasıl İdare Ettik**, Yay. Haz. Faruk Özerengin, Emre Yay., İstanbul, 1992, s. 57-58.

⁴⁹ Karabekir, **a.g.e.**, s. 58.

⁵⁰ Karabekir, **a.g.e.**, s.60.

etmekle kurtulacak sanıyorlar. Kendi rahatlarını temin etmek için bütün bir vatani tarih boyunca devam edip gelen Türk istiklâlini feda ediyorlar" diyerek cevap vermiş olması izleyeceği yol için kati bir karara vardığını göstermektedir. Sivas Kongresinde Mustafa Kemal Paşa'nın mandacılıkla ilgili olarak, Amerikalı gazeteci Brown ile görüşmesinde Brown'un güdüm için mandacılığın ne olduğunu bile bilmediğini söylemesi ve Amerikan mandacılığını kabul etmeyeceğini söylemesi onun mandacılığa yaklaşımının ne olduğu hakkında bize açık bir fikir vermektedir.⁵¹

Mustafa Kemal Paşa'nın okul arkadaşı ve 20. Kolordu komutanı olan Ali Fuat Paşa ise kendisini ve Mustafa Kemal Paşa'yı mandacılık yanlısı tartışmalarının dışında tutmaktadır. Ali Fuat Paşa 14.08.1919 tarihinde Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdiği bir telgrafta Ahmet Rıza Bey, Ahmet İzzet Paşa, Cevat Bey, Çürüksulu Mahmut Paşa, Reşat Hikmet Bey, Cami Bey, Reşit Sadi Bey, Esat Paşa, Kara Vasıf Bey, Halide Edip gibi kişilerin Erzurum Kongresi'ne 'mandacılıkla' ilgili mektuplar gönderdiklerini belirtir. Bu mektupların Kongrede okunup, herkesin haberdar edildiğini ve hatta Amerikalı temsilcilerin de bu mektuplardan haberdar olduklarını yazmıştır. 'Mandacılık' meselesinin Erzurum Kongresi'nde hemen çözülüp Sivas Kongresine derhal gidilmesi gerektiğini Mustafa Kemal Paşadan istediğinden Nutuk'ta da bahsedilmektedir.⁵² 17 Ağustos 1919'da Mustafa Kemal Paşa ise Ali Fuat Paşa'ya cevaben, İstanbul'daki bu kişilerin fikirlerinin belirtildiği gibi doğru çıkacağına şüpheli olduğu, hem onların hem de Amerika'nın öncelikle Anadolu'da milli egemenliğe dayalı kurulacak bir hükümete saygı duymaları gerektiğini söylemiştir. Milletın geleceği ile ilgili böyle bir karar için yetkili bir hükümetin henüz olmadığını belirttiğini yine Mustafa Kemal Paşa Nutuk'ta ifade etmektedir.⁵³

Mustafa Kemal Paşa'nın yakın arkadaşı olan Miralay İsmet Bey anılarında, Mondros Mütarekesinden sonra yurdumuz işgal edilirken Amerikalıların bu işgallere fiilen katılmamış olmaları, İzmir'in Yunanlar tarafından işgal edilmesi ve Yunanistan'ın yaptığı zulümler üzerine Paris Barış Konferansına yapılan itirazların Amerika sayesinde haklı bulunmasının kendisi ve diğer Amerikan mandacılığını savunanlarda olumlu etkiler bıraktığını ifade ederek, Amerikan mandacılığına geçici bir çözüm olarak baktığını ifade etmektedir.⁵⁴ Ancak Kazım Karabekir Paşa, Miralay İsmet Bey'in 1 Haziran 1919, 24 Ağustos 1919 ve 4 Eylül 1919 tarihlerinde

⁵¹ Atatürk, **a.g.e.**, s. 141.

⁵² Atatürk, **a.g.e.**, s. 137.

⁵³ Atatürk, **a.g.e.**, s. 141; Ali Fuat Cebesoy, **a.g.e.**, s. 97-101.

⁵⁴ İsmet İnönü, **Hatıralar**, I. Kitap, Yay. Haz. Salahattin Selek, Bilgi Yayınları, Ankara, 1985, s. 173.

kendisine üç tane mektup göndererek, İstanbul’da İngiliz ve Amerikan mandacılığının kimler tarafından desteklendiği hakkında bilgi verdiğini ve mandacılığın mutlaka kabul edilmesi gerektiğini kendisine telkin etmeye çalıştığını anılarında iddia etmektedir.⁵⁵ Fakat Miralay İsmet Bey’in anılarında İzmir’in işgaline bizzat Amerika’nın sebep olduğunu belirtmesi de Amerikan mandacılığına pek yakın olmadığını göstermektedir.

Milli Mücadelenin komutanlarından Refet Paşa (Bele) “*Beş yüz milyon lira borcu, yıkık bir ülkesi, verimli olmayan toprağı ve on-on beş milyon geliri olan bir ulus, dış yardım almadan yaşayamaz*” diyerek milletimizin tekrar ayağa kalkana kadar iktisadi açıdan Amerikan yardımlarını alması gerektiğini savunmuştur. Onun İngilizlerin işgal ve sömürgesinden korunmak için Amerikan yardımlarını istediği Nutuk’ta da belirtir. Ayrıca Refet Paşa Amerika’nın kimseyi rahatsız etmeyen, milletlerin vicdanlarına saygılı olan bir ülke olduğunu düşünmektedir.⁵⁶

Milli Mücadelenin diğer bir önemli aktörü olan Rauf Bey’e gelince; ‘*Siyasi Hatıralarında*’ kendilerine mandacılığın İstanbul tarafından empoze edildiğini söylemektedir. Amerikan Tahkik Heyetinin (King-Crane) İstanbul’a geleceği haberinden sonra herkesin Amerikan mandacılığına sarıldığını ama kendisinin ne Erzurum Kongresinde ne de Sivas Kongresinde mandacılığa eğilimli olmadığını iddia eder.⁵⁷ Ancak Rauf Bey “Paris Konferans’ında ülkemizin parça parça edilip büyük devletlere verileceğinin kararlaştırılmasından sonra en uygun olanın Amerikan mandasını kabul etmek olduğunu düşündüğünü bunun için Mustafa Kemal’in de olurlarını alıp Amerikan Meclis Başkanına bir mektup gönderdiklerini ifade eder.⁵⁸ Mustafa Kemal’in Osmanlı Devletinin bütünlüğünün ancak Amerika gibi güçlü ve tarafsız bir ülkenin müzaheretini altında korunabileceği fikrinde olduğunu yine Siyasi hatıralarında dile getirir.⁵⁹ Fakat Mustafa Kemal Nutuk’ta, İzzet Paşa’nın ona (Rauf Bey’e) mandacılıkla ilgili bir gün fikrini sorduğunda onun da ‘*Mandanın cisminden ziyade ismine itiraz edenlerin boşuna telaş ettikleri, konunun gerçek mahiyetinin tartışılması gerektiğinin daha önemli olduğu*’ şeklinde cevap verdiğini belirterek Rauf Bey’in mandacılığa eğilimli

⁵⁵ Miralay İsmet (İnönü), Kazım (Karabekir) Paşa’ya, Mondros Bırakışması’ndan sonra yazdığı mektupta, “Amerika milletine başvurulursa çok yararlı olacaktır deniliyor ki ben de tamamen bu kanıdayım. Bütün ülkeyi, parçalamadan Amerika’nın denetimine bırakmak, yaşayabilmek için tek uygun çare gibidir” Bkz. Karabekir, **İstiklal Harbimizin Esasları**, s. 194-199; Falih Rıfkı Atay, **a.g.e.**, s.191.

⁵⁶ Atatürk, **a.g.e.**, s. 145-147.

⁵⁷ Orbay, **a.g.e.**, s. 261-262.

⁵⁸ Orbay, **a.g.e.** s. 268.

⁵⁹ Orbay, **a.g.e.** s. 289, 480.

olduğunu söylemektedir.⁶⁰ Mustafa Kemal Paşa Rauf Bey'in Erzurum'da da Sivas'ta da mandacılığın kabul edildiğine yönelik bir yanlış anlama içinde olduğunu da belirterek, bunun iki kongrede de 7. Maddelerde konuyla ilgili açıklama yapılmasından kaynaklandığını söylemektedir. Mustafa Kemal Paşa bu maddelerin hiçbir yerinde ne mandadan ne de bu mandanın Amerika olduğundan bahsedilmediğini dile getirir.⁶¹ Rauf Bey'in Amerika'ya bir mektup göndererek Amerika'dan ekonomik yardımlar istediklerini dile getirmesi ülkenin bir süre başka bir ülkenin ekonomik yardımlarına ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir.

Mustafa Kemal Paşa'nın en eski arkadaşlarından birisi olan Ali Fethi Okyar gerek Cemal Kutay tarafından yayına hazırlan anıları⁶² ve Daha sonra oğlu Osman Okyar ve Mehmet Seyitdanlıoğlu imzasıyla "*Atatürk, Okyar ve Çok Partili Türkiye: Fethi Okyar'ın Anıları*" adı ile yayınlanan anılarında⁶³, gerekse birçok çağdaş araştırmada mandacılık tartışmalarının dışında kalmaktadır.⁶⁴ Milli Mücadele'nin manda tartışmalarının en yoğun olduğu dönemde ülkede bulunmayışı onu mandacılık tartışmalarının dışında tutmuştur.⁶⁵

⁶⁰ Atatürk, **a.g.e.**, s. 148.

⁶¹ Atatürk, **a.g.e.**, s. 151-153.

⁶² Fethi Okyar, **Üç Devirde Bir Adam**, Yay. Haz. Cemal Kutay, Tercüman Yay. İstanbul, 1980.

⁶³ Osman Okyar, Mehmet Seyitdanlıoğlu, **Atatürk, Okyar ve Çok Partili Türkiye: Fethi Okyar'ın Anıları**, İş Bankası Kültür Yay., Ankara, 2014.

⁶⁴ 1 Kasım - 21 Aralık 1918 tarihleri arasında Mustafa Kemal ile birlikte '*Minber*' gazetesini çıkaran Fethi Okyar, Mustafa Kemal ile birlikte "Osmanlı Hürriyet Perver Avam Fırkası" nı kurmuş İttihatçı gizli örgüte mensup olduğu iddiasıyla 10 Mart 1919'da tutuklanıp, 2 Haziran 1919'da Malta'ya sürgüne gönderilmiştir. Malta sürgünlüğü 30 Mayıs 1921'de serbest bırakılmasıyla sona ermiştir. Yine Mustafa Kemal ile birlikte hükümet işlerine çok fazla karışıyor diye İttihat ve Terakki Cemiyetini suçladığı için ittihatçıların önde gelenleri tarafından ülke dışına gönderilmek istenmiştir. Fethi Okyar ne mandacılık konusunda ne de siyasi ve askeri alandaki tercih ve kararlarında Mustafa Kemal'i hiç eleştirmemiştir. Bu yüzdendir ki Nutuk'ta A. Fethi Okyar'a çok ağır suçlamalar yöneltilmemiştir. Bkz. Bayram Kıldan, "**Ali Fethi Okyar: Hayatı, Şahsiyeti, Faaliyetleri**", Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1986, s. 23-32. Ayrıca Bkz. Ramazan Gürgün, "**Cumhuriyetimizin İlk Altı Başbakanının Kısa Haltercemeleri: Gazi M. Kemal Paşa, M. Fevzi Çakmak, H. Rauf Orbay, A. Fethi Bey (Okyar), Mustafa İsmet Bey (İnönü), Mahmut Celal Bey (Bayar)**", Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1987, s. 96-104; Oral Çalışlar, "Fethi Okyar'ın Büyükada'daki evinde...", *Radikal*, 17.06.2008. Tarihli makale.

⁶⁵ Yılmaz Kurt, "Tek Adama Doğru: 1927 Kongresi ve Büyük Nutuk", **Sonsöz**, 10 Nisan 2017 Tarihli Makale. Nutuk'un yazılma gerekçesinin bir hesaplaşma olduğu ile ilgili Taha Akyol Atatürk'ün "Maziye ait vak'alar ve hadiseler hakkında maruzatta bulunmak ve senelerden beri devam eden faaliyet ve icraatlarımızın milletimize hesabını vermek vazifem olduğu kanaatindeyim" şeklindeki sözlerini delil olarak gösterir. Bkz.,Taha Akyol, **Atatürk'ün**

3. Erzurum-Sivas Kongrelerinde Manda ve Himaye Tartışmaları ve Mandacılık Meselesinin Kesin Olarak Reddedilmesi

Mandacılık konusu Erzurum ve Sivas Kongrelerinde tartışılan önemli konulardan birisi olmuştur. Erzurum Kongresinde ‘Manda’ ve ‘İdari Vekalet’ terimleri sert bir şekilde reddedilmiştir. Mustafa Kemal Paşa’nın kongrelerdeki mandacılık tutumuyla ilgili bazı araştırmalarda onun da mandacılığa eğilimli olduğuna dair iddialar yer almaktadır. Mustafa Kemal Paşa tarafından Erzurum Kongresinde verilen bir önergede ‘*Türkiye üzerinde toprak emelleri olmayan büyük bir devletin fenni, sınıat ve iktisadi yardımı...*’ şeklinde bir ifade kullanılarak, üstü örtük bir şekilde onun Amerikan mandacılığını istediği iddia edilmektedir.⁶⁶ Halide Edip’e, Mustafa Kemal’in Doğu Anadolu halkının tepkisinden çekindiği için ‘*büyük bir devletin*’ şeklindeki ifadeyi ‘*herhangi bir devletin*’ diye düzelttiği iddia edilmektedir.⁶⁷ Hâlbuki bazı araştırmalarda ‘Mandacılık’ konusunda Bekir Sami Bey, Kara Vasıf Bey, Halide Edip ve Ali Fuat Paşaların muhtelif zamanlarda Erzurum Kongresinde tartışılması için Mustafa Kemal’e gönderdikleri mektupları Mustafa Kemal’in Kongrede işleme bile koymadığı ifade edilmektedir. Gerek Erzurum Kongresinde gerekse Sivas Kongresi’nde ‘*mandacılık*’ yönünde bir karar alınmasını ince taktiklerle önlemiştir.⁶⁸ Mazhar Müfit Bey’e göre Mustafa Kemal Erzurum’dan ayrılmadan iki gün önce bir akşam bu mektupları Mazhar Müfit Bey ve ‘*Albayrak*’ gazetesi sahibi Necati Bey’e okumuş ‘*Amerikan Mandası diye çırpınanlar düşman işgali altında bulunan, sınırları ve zaatları bu ülke ve bize inanmayanlardır*’ diyerek mandacılığı kabul etmediğini açıklamıştır.⁶⁹ Erzurum Kongresi tutanakları incelendiğinde ise kongrenin altıncı maddesinde⁷⁰ Mondros’a göre belirlenen sınırlarımıza ve

İhtilal Hukuku, Doğan Yayıncılık, İstanbul, 2012, s. 558. Ayrıca Nutuk’un tarihsel ve siyasal çözümlenmeleri hakkında Bkz. Mete Kaan Kaynar, “Mondros’tan Nutuk’a : 30 Ekim 1918-15 Ekim 1927”, **Resmî Tarih Araştırmaları Dergisi**, Sayı 5, Ankara, 2010, s-54-99; Mete Kaan Kaynar, “Nutuk’u Okumak” **Resmî Tarih Araştırmaları Dergisi**, Sayı 5, Ankara, 2010, s. 35-54; İsmail Akar, “Büyük Nutuk’un Kapsamı, Niteliği, Amacı”, **Atatürk’ün Büyük Söylevi’nin 50. Yılı Semineri Bidiriler ve Tartışmalar**, TTK, Ankara, 1980, s. 119-171.

⁶⁶ Salahi Sonyel, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika**, C. I, TTK, Ankara, 2014, s. 103.

⁶⁷ Kırzioğlu, a.g.e., s. 194-196; Sonyel, a.g.e. s. 103.

⁶⁸ Taha Akyol, **Ama Hangi Atatürk**, Doğan Kitap Yayınları, İstanbul, 2008s. 70.

⁶⁹ Mazhar Müfit Kansu, **Erzurum’dan Ölümüne Kadar Atatürk’le Beraber**, C., I, Ankara, 1966, s.192.

⁷⁰ “*Düvel-i İttılaftıyece mütarekenin imza olunduğu 30 Teşrin-i evvel sene 34 tarihindeki hududumuz dâhilinde kalan ve her muntakasında olduğu gibi Şarki Anadolu vilayetlerinde de ekseriyet-i kahiresi İslamlar teşkil eden harsi, iktisadi, tefviki Müslümanlara aid bulunan ve yekdiğerinden gayri kabil infikak öz kardeş olan din ü kardaşlarımıza meskûn memaliğimizin mukasemesi nazariyesinden bi’l-kelime sarf-ı nazarla mevcudiyetimize, hukuk-ı tarihimize, ırkiye ve diniyemize riayet idilmesidir. Bunlara muğayir teşebbüslerin*

Doğu Anadolu Bölgesinde yaşayan insanlarımızın irki, dini esaslarına bağlı kalarak herhangi bir devletin ekonomik yardımlarının kabul edilebileceği yedinci maddesinde belirtildiği görülmüştür.⁷¹ Ancak burada iddia edildiği gibi bahsi geçen herhangi bir devletin kim olacağına ilişkin açık bir ifadeye rastlanılmamıştır.⁷² Yapılan araştırmalarda çelişkili tespitlerin ortaya konması, Kongre tutanaklarının aslının ve buradaki ifadelerin tam olarak incelenmemesinden kaynaklanmaktadır.

Erzurum ve Sivas Kongresi öncesinde ve sonrasında Mustafa Kemal Paşa'nın 'mandacılığı' gerçekten isteyip istemediği konusunda günümüzde hala tartışmalar bulunmaktadır. Bunların kimisinde Mustafa Kemal Paşa Amerika'dan ve onun Anadolu'ya gönderdiği Heyet ve gazetecilerden yüz bulamadığı veya olumlu mesajlar alamadığı için doğrudan Amerikan 'mandacılığını' talep edici hareketler ve söylemler içerisine giremediği yönündedir. Kimisinde de tam bağımsızlıktan yana olan çevrelerden çekinmiştir. Ancak bu konudaki araştırmaların çoğunda Amerika Türkiye'de 'mandacılık' koşulları bir türlü oluşmadığı için Milli Mücadeleyi ve dolayısıyla Mustafa Kemal Paşa'yı desteklemekten veya Türk Milli Hareketini övmekten başka çare bulamamıştır. Amerikan hükümetince ülkemize gönderilen 'Chicago Daily News' gazetesinin Avrupa muhabiri olan Louis Edgar Browne Sivas'a gitmeden önce Ankara'da Ali Fuat Paşa ile görüşmüş ve Türk Milli Hareketinin haklılığına inandığını belirtmiştir. 18 gün Sivas'ta kaldıktan sonra Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları lehine yazılar bile yazmıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın 2 Eylül'de Sivas'a geldiğinde onuruna verilen ziyafette Milli Harekete başarılar dilemiştir.⁷³ 8 Eylül günü Bekir Sami Bey ve İsmail Hami Bey (Danışman) tarafından 'mandacılık' yönünde verilen önergeden sonra Mustafa Kemal Paşa Browne ile görüşmüş Browne kendisine Amerikan hükümetinin 'mandacılığı' kabul etmeyeceğini çünkü

fürüç olunmamasına ve bu suretle tamamiyle hak ve adle mesned bir karara intizar olunur".

Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Arşivi, Kutu no: 17, Belge no: 27; **Askeri Tarih Belgeleri Dergisi**, S. 82, Ekim 1982, s. 49 (Belge No: 1786); **Genelkurmay ATASE Arşivi**, Kutu: 24, Gömlek 105, Belge No: 105-1.

⁷¹ Erzurum Kongresi tutanak metni için bkz. Ekler kısmı s. 26-27

⁷² Milletimiz insani, asri gayeleri tebcil ve fenni, sınavi ve iktisadi hal ve ihtiyacımızı takdir eder. Binaen aleyh devlet ve milletimizin dahili ve harici istiklali ve vatanımızın tamamisi mahfuz kalmak şartına altıncı maddede musarrıh hudud dahilinde milliyet esaslarına riayetkar ve memleketimize karşı istila emeli beslemeyen herhangi bir devletin fenni, sınavi, iktisadi muavenetini memnuniyetle karşılarız. Ve bu şerait-i adle ve insaniyeyi muhtevi bir sulhün de acilen takrir-i selamet-i beşer ve sükün-ı âlem namına ahz-ı amal-ı milliyemizdir. **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Arşivi**, Kutu no: 17, Belge no: 27; **Genelkurmay ATASE Arşivi**, Kol: ish, Kutu: 24, Göm: 105, Bel: 105-1.

⁷³ Sami Önal, **Hüsrev Gerede'nin Anıları**, Literatür Yayınları, İstanbul, 2002, s. 73.

Amerika'nın özgürlük ve demokrasi ülkesi olduğunu, bir milleti esir edemeyeceğini söylediğini yapılan araştırmalarda görmekteyiz.⁷⁴

Sivas Kongresinde mandacılıkla ilgili görüşmelerde, Wilson Prensiplerinin Türkler için de uygulanmasını savunan ‘Milli Ahrar Fırkası’ idare heyeti üyesi Bekir Sami Bey ile Refet Paşa, Hami Bey (Danışment) ve İsmail Fazıl (Cebesoy) Beylerin ‘mandacılığı’ kabul etme yönünde konuşma yaptıkları fakat yine de buna karar verme işinin bir komisyona bırakılması gerektiği yönünde davrandıkları görülmektedir.⁷⁵ Bu kişiler içinde Refet Bey, ‘mandacılığın’ bağımsızlığa engel olmadığına dikkat edilmezse bunun bir yıkım olacağına dikkat çekmiştir. Kongrede Kara Vasıf Bey de mandacılığı savunanlardandır.⁷⁶ Sivas Kongresinin 7 Eylül günü üçüncü oturumunda İsmail Fazıl Paşa'nın verdiği bir önergede Mebuslar Meclisini en kısa zamanda toplayıp ve yabancı bir devletin özellikle Amerika'nın yardımının sağlanması istendi. Böylece mütarekeden başlayarak birçok çevreye yayılan manda meselesi Kongrenin gündemine de resmen girmiş oluyordu. Manda sorunu Sivas Kongresinin beşinci günü 8 Eylül 1919'da gündemin üçüncü maddesi gereğince, 4. Oturumda görüşülmeye başlandı.⁷⁷ 9 Eylül 1919 tarihinde ‘Amerikan Mandacılığı’ için 25 imza ile verilen önergenin Teklif Encümeninde konuşulup kabul edildiği ve Amerika'dan bir ‘*Tahkik Heyeti*’ istenilmiştir.⁷⁸ 9 Eylül günü Kongrede Rauf Bey tarafından mandacılık aleyhinde yapılan konuşmasında Rauf Bey ‘*memleketimize karşı istila amacı gütmeyen herhangi bir devletin sadece fenni, sınai ve ekonomik yardımlarının kabul edilebilmesine*’ yönelik bir teklifte bulunmuştur. Bu tekliften hareketle Mustafa Kemal Paşa, Rauf Bey, İsmail Fazıl Paşa, İ. Hami (Danışment) Bey ve M. Şükrü Bey'in imzalarıyla Amerikan Senatosuna bir mektup gönderilmesine karar verilmiştir.⁷⁹ Mazhar Müfit Bey'e göre bu mektubun yazılmasında ve gönderilmesinde Rauf Bey'in büyük hizmet ve rolü olmuştur.⁸⁰ Mustafa Kemal Paşa'nın bu mektuptan rahatsız olduğu ve bunu inkâr ettiği hatta bu mektubun gönderilip gönderilmediğinden haberinin olmadığı bazı araştırmalarda iddia edilmektedir.⁸¹ Ancak Mektubun kongrede

⁷⁴ Sonyel, a.g.e., s. 131.

⁷⁵ Atatürk, a.g.e., s.142.

⁷⁶ Atatürk, a.g.e., s.146; Rauf Orbay, a.g.e., s. 268.

⁷⁷ Halit Kaya, **Refet Bele: Askeri ve Siyasi Hayatı (1881-1963)**, Bengi Yayınları, Ankara, 2010, s. 61-63.

⁷⁸ Recep Toparlı, **Sivas Kongresi'nin Tutanakları**, Sivas Valiliği Kültür Müdürlüğü Yayınları, Sivas, 2010, s. 29.

⁷⁹ Akyol, **Ama Hangi Atatürk**, s. 86.

⁸⁰ Kansu, a.g.e., s. 220.

⁸¹ Örneğin Deniz Bilgen, Damat Ferit'in bile bağımsızlıktan bahsettiği bu dönemde Sivas Kongresinde mandacılık yönünde bir karar alınması ve Amerika'ya bir mektup gönderilmesinin Mustafa Kemal'de rahatsızlık yarattığı ve bundan pişman olduğunu belirtir.

alınan karar doğrultusunda hazırlanıp beş kişi tarafından da imzalanmış olması konunun sadece Mustafa Kemal Paşa'nın sorumluluğunda kabul edildiği varsayımına bizi götürmemelidir.⁸² Kongrelerde onun 'mandacılığa' karşı güçlü ve esaslı bir çıkışta bulunmadığı hatta General Harbord ile Sivas'ta yaptığı görüşmede *Osmanlı Devleti'nin bütünlüğünü tarafsız bir ülkenin ve tercihen Amerika'nın mandası altında korumak olduğunu* söylediği bazı araştırmada iddia edilmektedir.⁸³ Ancak çok samimi olduğu bazı arkadaşları ile özel görüşmelerinde 'mandacılığa' şiddetle karşı çıktığı bilinmektedir.

Erzurum ve Sivas Kongreleri beyannamelerinde işgalci İtilaf devletlerine (İngiltere, Fransa ve İtalya) yönelik doğrudan bir meydan okuma söz konusu olmadığı gibi, onları rahatsız etmeyecek bir dil kullanılmasına bilhassa özen gösterildiği görülmektedir. Çünkü kongrelere bu ülkelerden ve Amerika'dan gelen gözlemciler ve gazeteciler bulunmaktadır. Ayrıca İngilizlerin Anadolu'da bir Amerikan mandaterliğinin kurulması için Amerika'yı ikna etmeye çalıştıkları da bilinmektedir. Nitekim Erzurum Kongresi beyannamesini Erzurum'da elden alan İngiliz istihbarat subayı Rawlinson, 14 Ağustos'ta İstanbul'a ulaşıp beyannamenin bir kopyasını İngiliz İşgal Kuvvetleri Komutanı'na vermiş ve daha sonra gelişmeleri değerlendirmek üzere çağrıldığı Londra'ya gitmiştir.⁸⁴

Erzurum ve Sivas Kongrelerinin 7. maddelerinde sınırlarımız içinde milliyet esaslarına uyan ve memleketimize karşı istila amacı beslemeyen herhangi bir devletin fenni, sınaî, iktisadi yardımlarının memnuniyetle karşılanacağı kararına varılmıştır.⁸⁵ Sivas Kongresi kararları hakkında Kongre

Bkz. Deniz Bilgen, **ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi: Amerikan Mandası ve Gazeteci Louis Edgar Browne'un Faaliyetleri**, Kaynak Yay. İstanbul, 2004, s. 244; Bu mektubun İngilizce aslını Amerika'da Stanfor Üniversitesi Hoover Enstitüsünde bulunduğu hakkında bkz. Recep Toparlı, **Sivas Kongresi'nin Tutanakları**, Sivas Valiliği Kültür Müdürlüğü Yayınları, Sivas, 2010.

⁸² Sinan Tavukçu, "Sivas Kongresi Kararları'nda 'Manda ve Himaye Kabul Edilemez!' Cümlesi Yoktur", **Stratejik Düşünce Enstitüsü**, 01.05.2012 tarihli Makale, <http://www.sde.org.tr/tr/authordetail/sivas-kongresi-kararlarinda-manda-ve-himaye-kabul-edilemez-cumlesi-yoktur/1091>, Erişim Tarihi: 12.12.2017.

⁸³ Sina Akşin, **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele: Mutlakiyete Dönüş 1918-1919, Son Meşrutiyet 1919-1920 İç Savaş ve Sevr'de ölüm**, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2010, s. 531-532.

⁸⁴ Sinan Tavukçu, "Sivas Kongresi Kararları'nda 'Manda ve Himaye Kabul Edilemez!' Cümlesi Yoktur", **Stratejik Düşünce Enstitüsü**, 01.05.2012 tarihli Makale, <http://www.sde.org.tr/tr/authordetail/sivas-kongresi-kararlarinda-manda-ve-himaye-kabul-edilemez-cumlesi-yoktur/1091>, Erişim Tarihi: 12.12.2017.

⁸⁵ Milletimiz insani, asri gayeleri tebcil ve fennî, sınaî ve iktisadi hâl ve ihtiyacımızı takdir eder. Binaenaleyh devlet ve milletimizin dâhilî ve haricî istiklali ve vatanımızın tamamıyeti mahfuz kalmak şartıyla altıncı maddede musarrah hudut dâhilinde milliyet esaslarına riayetkâr ve memleketimize karşı istila emeli beslemeyen herhangi devletin fennî, sınaî,

Umumi Heyeti tarafından Erzurum Valiliğine gönderilen yazıda ve ayrıca Sadrazam Damat Ferit Paşa'ya çekilen telgraf suretleri incelendiğinde manda ve himaye ima eden ifadelere rastlanmamıştır.⁸⁶

Milli Mücadelede mandacılık konusuna nereden bakılırsa bakılsın, tarihi olayların olduğu dönemin şartları içinde incelenmesi gibi bir zorunluluğunun olduğunun unutulmaması gerekir. Çünkü o dönemde gerek İstanbul'daki aydınlar ve devlet adamları gerekse Anadolu'da Milli Mücadeleden yana olanlarca geçici bir süre için güçlü ve sömürgeci-işgalci olmayan bir devletin koruması altına girerek İngiliz sömürgesi olmaktan ve onun maşası durumundaki uzantılardan korunabilmek için mandacılığı kabul etmek pragmatist bir idealdi. Mustafa Kemal Paşa'nın 1919'lardaki resmi durumuna bakıldığında alınacak kritik kararlarda tek başına hareket edemeyeceği açıkça görülmeye karşın İngiliz ve Amerikan mandacılığını isteyenleri Erzurum ve Sivas Kongrelerinde ikna ederek tam bağımsızlık için Anadolu'da güçlü bir irade ortaya koymuştur. Gazeteci Browne ile görüşmesinde bu durum açıkça görülmektedir.⁸⁷ Mustafa Kemal Paşa'nın 'mandacılığın' tesisi için Türkiye'ye gönderilen kişileri büyük bir dikkatle takip etmesi ve onları önemsemesi onun 1919'daki siyasetinin ve zekâsının göstergesidir. Amerika'ya ekonomik yardım ve destekler için yazılan mektubu hatırladığını fakat bunu önemsemediğini belirtmesi ve ayrıca 'mandacılık' yönünde sert söylemler kullanması onun 1927'deki siyasetidir. Mandacılık yönünde hiçbir zaman açıkça bir ifade kullanmayan Mustafa Kemal'in Milli Mücadele başarıya doğru ilerledikçe eli güçlenmiş ve daha rasyonel ve pragmatist bir yaklaşım geliştirerek durumu Anadolu'nun kurtuluşu lehine çevirebilmiştir. Bu durumu gören mandater devletler de yavaş yavaş bu heveslerinden vaz geçmişlerdir. 18 Ocak 1919 Paris Barış Konferansında Amerika'nın önceleri Türkiye'nin tümü daha sonra da İstanbul, boğazlar ve Ermeni devleti üzerinde önerilen mandacılığa hevesli olduğu fakat Harbord'un Kazım Karabekir Paşa ile ilgili bölümlerde bahsedilen diyalogundan sonra ülkesine gönderdiği rapordan sonradır ki Amerika yönetimi Anadolu'da mandacılık tesisi fikrinden vazgeçmiştir.⁸⁸

iktisadi muavenetini memnuniyetle karşılız. Ve şerâit-i âdile ve insâniyeyi bir sulhün de acilen takarrürü selâmet-i beşer ve sükûn-u âlem namına âhzi âmâl-i milliyemizdir. Toparlı, s. 257-259; Ayrıca Bkz., Kadir Kasalak, **a.g.e.**, s. 106.

⁸⁶ Erzurum Valiliğine gönderilen yazı için **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Arşivi**, Kutu No: 23, Belge No: 3.; Damat Ferit Paşa'ya çekilen telgraf için, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Arşivi**, Kutu No: 24, Belge No: 122.

⁸⁷ Akyol, **a.g.e.**, s. 87-89.

⁸⁸ Kazım Karabekir, **İstiklal Harbimiz**, s. 677-679; Kasalak, **a.g.e.**, s. 85.

Çağdaş araştırmalarda, ‘*Amerikan Mandacılığının*’, kabul edilmemesinde üç faktörün etkili olduğunu görmekteyiz. Birincisi Amerikan Başkanı Wilson’un Mütareke Dönemi’nde Osmanlıların arabuluculuk teklifini İngilizlerin ricası üzerine askıya alması ve Osmanlıya empoze edilen anlaşma şartlarının kabulü için tavsiyelerde bulunması; ikincisi Batı Anadolu Rumlarını Türk saldırılarından korumak için Yunan ordusunun Batı Anadolu’ya çağrılmasında Wilson’un aktif rol alarak, Amerikan donanmasına ait bazı gemilerin itilaf donanması ile birlikte İzmir’in işgalinde gözcülük-koruculuk yapması. Üçüncüsü de İzmir’in işgalinde Genelkurmay Başkanı Cevat (Çobanlı) Paşa’nın Amerika’dan bunun durdurulması ve ‘*mandacılık*’ için asker talep ettiğinde ve ayrıca İzmir’in işgalinin Amerika’da birçok kişi ve gazetelerde protesto edilmemesidir.⁸⁹ Amerikan Mandacılığının gerçekleşmemesinde bunlara ek olarak, 27 Eylül 1919’da Beyaz Saray’a rapor gönderen Louis Edgard Browne’un bu raporuna Amerika Başkanı Wilson’un hastalığından dolayı yeterli ilgiyi göstermemesi ile Dışişleri Bakanı Lansing’in Yakın Doğuda siyasi bir sorumluluk almak istemeyişi de etkili olmuştur.⁹⁰

4. Milli Mücadele Döneminde Manda ve Himaye Tartışmalarının Bolşevik Rusya İle İlişkilere Yansıması

Milli Mücadele Döneminde Türkiye’nin ekonomik, askeri ve siyasi açıdan güçlenmesini sağlamak ve işgalci ve sömürgeci devletlerarasında denge politikası kurmak amacıyla Rusya’daki Bolşeviklerle de yakın ilişkiler geliştirilmiştir. Ağustos 1919’da Bakü’de topladıkları Bolşevik Kongresine Rusya’nın maddi yardımlarının sağlanması için bir heyet gönderilmiştir.⁹¹ Aslında Rusya ile ilişkiler Erzurum Kongresi öncesinde başlamıştır. Kazım Karabekir Paşa 17 Haziran 1919’da Mustafa Kemal’e gönderdiği bir telgrafta Bolşevizm’in İtilaf Devletlerine karşı bir koz olarak kullanılabilceği görüşündedir.⁹² Mustafa Kemal Paşa da 23 Haziran 1919 tarihinde Kazım Karabekir’e cevaben, Bolşevizm’i kabul etmenin bir sakıncasının olmayacağını yazmaktadır. Fakat telgrafında bunun sadece İtilaf devletlerini uzaklaştırmak için kullanılabilceği ancak ilerde ülkemize yönelik bir Rus istilasına sebebiyet verebileceğine dikkat edilmesi gerektiğini de vurgulamıştır.⁹³ Bazı araştırmalar bu telgrafın Mustafa Kemal Paşa’nın ideolojik olarak Bolşevizm’e yakın

⁸⁹ Aytepe, a.g.m., s. 477.

⁹⁰ Bilgen, *Sivas Kongresine Katılan Amerikalı Gazeteci: Louis Edgar Browne*, s. 39-40.

⁹¹ Karabekir, *Paşaların Hesaplaşması: İstiklal Harbine Neden Girdik, Nasıl Girdik, Nasıl İdare Ettik*, s. 106.

⁹² Karabekir, *İstiklal Harbimizin Esasları*, s. 55-56.

⁹³ Karabekir, a.g.e.s.52-54.

olduğunun kanıtı olduğunu savunmaktadırlar.⁹⁴ TBMM açıldıktan sonra Mustafa Kemal Paşa 24 Nisan 1920 günü TBMM’deki uzun konuşmasında, Kafkaslar ve buradaki Rus yayılcılığının milli iradeye zıt bir durum olduğunu, Kafkasların vatan parçası olarak görüldüğünü belirtmiştir. İngilizlerle, Fransızlarla ve İtalyanlarla birçok kez siyasi, askeri ve ekonomik olarak yakın ilişkilerin öteden beri var olduğunu fakat bu devletlerin Türkiye’nin Rusya ile yakınlaşmasından çok çekindiklerini dile getirmiştir.⁹⁵ İngiltere’de Savaş Bakanı olan Winston Churchill dost bir Türkiye’nin Bolşeviklere karşı kalkan olarak görülmesi gerektiğini dile getirmekteydi.⁹⁶ Bolşevizm ile Anadolu mücadelesinin ortak bir amaçta olmasına rağmen gerçekte farklı yollar takip ettiğini dile getirmekte ve Bolşevizm’in milletlerin iradelerine karşı gelen uygulamalarını reddetmektedir.⁹⁷ Milli iradeye ne kadar değer verdiğimizizi anlayıp kabul eden Bolşeviklerin Anadolu Hareketi ile irtibata geçmek için Kafkasya’da büyük bir gayret içine girdiklerini TBMM’deki konuşmasında ifade etmiştir.⁹⁸ Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde 11 Şubat 1336 Çarşamba günü ‘*Kızıl Tehlike Etrafında*’ adıyla yayınlanan bir makalede ise Rus ordusunun Türkistan’daki faaliyetlerine temkinli bakıldığı görülmektedir. Mustafa Kemal Paşa Ruslarla buna benzer bir ilişki kurmamızın zor olduğunu, dışardan yardım ve destek almamız gerekirse Bolşeviklerle temasa geçilebileceğinde sakınca görmediğini TBMM’de 24 Nisan’daki konuşmasında belirtmiştir.⁹⁹

Osmanlı kuvvetleri Mondros Mütarekesinden sonra Azerbaycan ve tüm Kafkasya’dan çekildikten sonra orada kalan bazı Türk subayları İttihatçılarının

⁹⁴ Mehmet Perinçek, *Atatürk’ün Sovyetlerle Görüşmeleri: Sovyet Arşiv Belgeleriyle*, Kaynak Yay., İstanbul, 2008, s. 40-41; Stefanos Yerasimos, *Kurtuluş Savaşında Türk-Sovyet İlişkileri 1917-1923*, Boyut Yay., İstanbul, 2000, s. 123.

⁹⁵ *Türkiye Büyük Millet Meclisi*, 1. Dönem 1. Cilt 2, Birleşim- Sayfa 3.

⁹⁶ Oran, a.g.e. s.99

⁹⁷ *Türkiye Büyük Millet Meclisi*, 1. Dönem 1. Cilt 2. Birleşim- Sayfa 3-4; Bkz. “Şark Siyasetimiz” *Hâkimiyet-i Milliye*, 19 Ağustos 1336 Perşembe, Sayı 57, s. 1.

⁹⁸ “...Bolşevikler, münasebetimizdeki bu hususatın inceliğini takdir etmemiş değillerdir. Bolşevikler bizimle irtibatı temin için Kafkasya’da büyük bir gayret sarf etmişler ve nihayet maksatlarına muvaffak olmuşlardır. Binaenaleyh Bolşeviklerle gerek dünyanın umumi nif’i gerek bizzat hususi menfaatimiz itibarıyla Bolşeviklerle pek güzel anlaşmakta olduğumuz şüphesizdir. Şark siyasetimiz meselesinde Ermenilerle olan münasebetimiz ikinci derecede mühim bir iştir. ...Bolşeviklerin Ermenilere karşı biraz tavizkar olmaları buna mani olmuşdur. Fakat Ermenilerin nasıl beyinsizce oyunlarla dünyaya fenalık etmeye çalışdıklarını anlamakda gecikmeyen Bolşevikler nihayet bizim nokta-i nazarımızın isabetini takdir etmişlerdir... Şarkda bizi yakından alakadar eden o mesele üç sancak ve Batum meselesidir. Ankara Hükümeti hem nazari hem de faali teşebbüsât.... Bu teşebbüsâtın dahi pek az zamanda muvaffakiyetle tamamen mutmain olabiliriz” Bkz., “Şark Siyasetimiz” *Hâkimiyet-i Milliye*, 19 Ağustos 1336 Perşembe, sayı 57 s. 1.

⁹⁹ *Türkiye Büyük Millet Meclisi*, 1. Dönem 1 Cilt 2. Birleşim- s. 4-5; “Kızıl Tehlike”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 11 Şubat 1336, Çarşamba, Sayı 8, s. 1.

Karakol Cemiyeti ile bağlantı içindeydi. Hatta bazı Müslüman kökenli yerli Komünist subaylar bir yandan Kafkasya'da Bolşevizm'i yerleştirmek, diğer yandan da Anadolu'da Milli Mücadelecilerle irtibat kurmak için çalışıyorlardı. Kara Vasıf Bey 8 Temmuz 1919'da Ali Fuat Paşa'ya gönderdiği bir telgrafta Kırım'dan İstanbul'a gelen '*Bolşevik Doğu İşleri Şubesi*' ile görüşüğünü ve onların Mustafa Kemal ile bir anlaşma yapmak istediklerini iletmıştır. Bunun için Rusya'ya bir heyet gönderilmesini tavsiye etmiştir. Fakat Mustafa Kemal Paşa Rauf Bey ile birlikte bu durumu Kazım Karabekir Paşa'ya da anlattığında Kazım Karabekir Paşa buna çok kızarak '*Böyle önüne gelen Bolşeviklerle ilişki kurarsa karmaşa çıkar*' deyip konuyla ilgili kendisinin yetkilendirilmesini istemiştir. Mustafa Kemal Paşa da İttihatçıları buna karıştırmak istemediği için Kara Vasıf Bey'in teklifini kabul etmemiştir.¹⁰⁰ 26 Temmuz 1336 Salı Günü Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde '*Kurtuluş Selamı*' başlığı ile yayınlanan bir habere göre ise Kazım Karabekir Paşa Ankara'ya gönderdiği bir telgrafta Karabağ'ı işgal edip Nahçıvan'a gelen Rus Kızıl Ordusu'nun 11. Kıtasının 28. Fırka komutanı olan Nikola Beklof'tan aldığı bir selamı anlatarak, Kızıl Ordu'nun Türk ordusundan haber ve cevap beklediklerini, ortak bir çalışma ile bütün dünyayı emperyalistlerden kurtarmak istediklerini haber vermektedir.¹⁰¹

Bolşevik Rusya'nın tüm İslam ülkeleri ve Heyet-i Temsiliye üzerinde etki kurmasından rahatsız olan İngiltere ve Fransa Sevr Antlaşması için baskı yaptıkları o günlerde Ankara Hükümetinin Bolşeviklere güvenerek barışa yanaşmadıklarını iddia etmişlerdir. Hatta bu konuda İngiliz Başbakanı Loyd George'un Enver Paşa'ya ve Heyet-i Temsiliye'ye telgraflar çektiği iddia edilmektedir. Fakat Heyet-i Temsiliye'nin İngiltere'den bu yönde bir telgraf almadığı Bolşevikler ile de herhangi bir yakın temas olduğu yalanlanmıştır.¹⁰²

¹⁰⁰ Akyol, a.g.e. s.45; Serge A. Zenkovsky, **Rusya'da Türkçülük ve İslam**, Günce Yayıncılık, Ankara, 2000, s. 118.

¹⁰¹ "Türkiye ordusuna selam. Kahrolsun fütuhatçı müttefik hükümetler ve onların yarıdakçıları. Siz ve biz çalışmakta devam edelim. Bütün dünya azad olacak ve aydınlanacak. Türkiye ordusundan Rus Kızıl Ordusu cevap bekliyor. Bize haber yollayınız. Yaşasın Türkiye ordusu. 11. Ordu 28 Fırka Komutanı Nikola Beklof.", Bkz., **Hakimiyet-i Milliye**, 26 Temmuz 1336, Salı, Sayı 54., sayfa 4.

¹⁰² "Rusya'daki Bolşevizm cereyanından ve alem-i İslam üzerindeki nüfuzundan bilistifade düvel-i itilafiyehine hareket etmekten sarf-ı nazar ettiği taktirde Türkiye için gayet müsait bir sulh olunacağına dair Enver Paşa'ya ve ya Kuva-yi Milliye Heyet-i Temsiliyesine bir telgraf çekilmemiş olduğundan emin olunuyor...Heyet-i Temsiliye bilvasıta bazı hususi temaslar istisna edilirse ne Loyd Corc'dan ne de diğer mehalifden buna dair bir telgraf almamıştır. Enver Paşa'ya çekildiği bildirilen telgrafın da sahih olabileceğini zannetmiyoruz. Yalnız bu rivayetler Bolşevizm cereyanına karşı durmak için Avrupa'nın oldukça endişeli buhranlara maruz olduğunu göstermektedir." "Bolşevizm ve Avrupa", **Hakimiyet-i Milliye**, 28 Kanun-ı sani 1336 Çarşamba, Sayı 1, s. 2.

Bolşevik Ruslarla daha yakın ilişkiler TBMM'nin açılmasından sonra gerçekleşmiştir. Mustafa Kemal Paşa Ruslarla görüşme üzere Dr. Ömer Lütfi Bey'i Bakü'ye, Fuat Sabit Bey'i de Moskova'ya göndermiştir. Ayrıca 26 Nisan 1920'de Lenin'e bir mektup yazıp, Ankara ile Moskova arasında siyasi ve askeri ilişkilerin başlamasını istemiştir. Rusya ile bir dostluk anlaşmasının imzalanması zaman almıştır. Bunu etkileyen faktörler arasında, Enver Paşa ve diğer İttihatçı liderlerin Rusya'daki faaliyetleri, Bolşeviklik konusu, milli mücadeleye karşı Rusya'nın tereddütleri, Bolşevik liderler arasındaki görüş ayrılıkları, Rusların İngilizlerle yapmaya çalıştıkları ticaret anlaşmasının sonucunu beklemek istemeleri ve Kafkasya sorunları sayılabilir.¹⁰³

5. Milli Mücadele Döneminde Manda ve Himaye Tartışmalarının Türkiye-Fransa ve Türkiye-İtalya İlişkilerine Etkisi

Milli Mücadele Döneminde İtalya ve Fransa'nın ekonomik desteklerinden yararlanmak ve sömürgeci devletleri Anadolu'da bir çıkar çatışmasına çekmek için bazı kişilerce teşebbüslerde bulunulmuştur. Osmanlı devlet adamları ve bazı aydınlarından Ali Kemal Bey, Ahmet Rıza Bey gibi kişilerin hatta Damat Ferit Paşa'nın bile Fransızların yardım ve desteklerinin sağlanması konusunda istekli oldukları görülmektedir. Fakat Fransa o sıralarda gerek Katolik ve gerekse Komünist eğilimli sendikaların eylemleriyle ve genel bir grevle uğraşmaktaydı.¹⁰⁴ Mustafa Kemal Paşa Fransızların Anadolu'da, Suriye'de ve Kilikya bölgelerinde maddi çıkar alanları oluşturmak istediklerini, Sykes Picot'un Sivas'a gelerek kendisinden Suriye ve Kilikya'da bir Fransız mandaterliğinde zorluk çıkarmamamız karşılığında maddi yardım yapabileceklerinden söz etmiştir. Gerek Fransızların gerekse İtalyanların Türkiye'de kendilerinden başka bir gücün egemen olmasını menfaatlerine uygun bulmadıklarını o yüzden bağımsızlığımızı desteklediklerini 24 Nisan 1920'deki Meclis konuşmasında dile getirmiştir.¹⁰⁵ Fransızlar özellikle Güney Anadolu'da tutunabilmek için Kilikya Ermenilerini ve Mersin Bölgesindeki Yahudi kökenli kişileri Müslüman gibi gösterip bölgedeki Müslüman Türk halkın direncini kırmaya çalıştıklarını bazı yerel basın yayın organlarından görülmektedir. 23 Mart -1 Nisan tarihleri arasında gerçekleştirilen Londra Konferansı sırasında Anadolu'da kalıcı

¹⁰³ Hakan Uzun, “Türk İstiklal Harbi'nde Kuva-yi Milliye, Düzenli Ordu ve Cepheler”, **Genelkurmay Personel Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Dairesi Başkanlığı Yayınları**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2014, s. 41.

¹⁰⁴ Oran, a.g.e., s.99

¹⁰⁵ **Türkiye Büyük Millet Meclisi**, 1. Dönem, 1. Cilt, 2. Birleşim- s. 5-6.

olmak için kendilerini Türk dostu gibi göstermeye çalıştıklarına ilişkin bazı yerel gazetelerde haberler yayınlanmıştır. 2 Mart 1337 (M. 1920) tarihli Gaye-i Milliye gazetesinde¹⁰⁶ yayınlanan Teke (Adana) ahalisinin 23 Şubat 1337 tarihli şikâyet telgraflarında bölge halkının Anadolu Hükümetinden başka bir hükümet tanımayacakları ve Fransızların oyununa gelinmemesi açıkça belirtilmiştir.¹⁰⁷ İzmir'in işgali üzerine Yunan korkusu yüzünden İzmir Belediye Başkanı Osman Nuri Bey'e Cami Bey, Ahmet Dino, Morali Halit Bey gibi aydınlar tarafından '*İtalyan mandasını*' davet etmesi için İtalya'ya da müracaat edilmiştir. Fakat İtalya'da hükümetin ülkeyi ele geçirmeye çalışan faşistlerle uğraşması,¹⁰⁸ Fransa gibi İtalya'nın da Anadolu'da sadece ekonomik imtiyaz elde etmek fikrinde olmaları, İngilizlerden çekinmeleri ve kendilerinde bunu yapacak gerekli ekonomik, siyasi gücün olmamasından dolayı buna yanaşmadıkları incelemelerimiz sonucunda görülmüştür.¹⁰⁹

Sonuç

Osmanlı Devletinin son zamanlarında dönemin aydın, devlet adamı, asker ve siyasetçilerinin çoğunun mandater devletler içerisinde en çok Amerikan mandacılığına eğilimli oldukları incelememizde görülmüştür. Amerikan Başkanı T. Woodrow Wilson'un yayınladığı 14 maddelik ilkelerde yenilen devletler yenen devletlerin eşit statüye getirilmesi hedeflenerek bir barış ortamı yaratılmaya çalışılmıştır. Fakat 18 Ocak 1919 Paris Barış

¹⁰⁶ Gaye-i Milliye, siyasi, ilmi, edebi ve iktisadi gazete başlığıyla 2 Mart 29 Nisan 1337 (1921) tarihleri arasında Sivas'ta yayımlanmıştır. Maksud Azmi'nin sahibi olduğu gazetenin, mesul müdürlüğünü önce Zeki Ertuğrul, sonra da Ahmet Fa'ik yapmıştır. Cumartesi ve pazartesi günleri yayımlanmayan Gaye-i Milliye, adres olarak Sivas'ta "Hükümet Caddesi'nde Özel Daireyi göstermiştir. Bkz. Temuçin Faik Ertan, "Gaye-i Milliye gazetesinin Tıpkıbasımı Üzerine Bir Değerlendirme", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S 44, Güz 2009, s. 772 s. 771-781

¹⁰⁷ "... İslâm ismini takınarak kendisini İslâm sıfatında gösteren Ermeniler vesâ'ir ahâli-i gayri Müslimden olub fakat İslâm ismini taşıyan Mersin Arap Yahudilerini ve Fransız parasına tama' eden yurtsuz ve memlekete 'alâkasız birkaç serseri elde etmek sûretiyle kendi lehlerine re'y toplamak gayretinde buldukları haber alındı. İstihlâs-ı vatan için çalışan ve bu yüzden bütün memleketlerini terk etmiş olan beş yüz bin Adana Müslümân ve Türkleri cebhelerde Fransızlara bir seneden beri karşı karşıya mücâhede etmektedirler. Binâen-'aleyh Londra Konferansı Fransızların bu desâ'isini anlamak istemezse bu nüfûs-ı İslâmiye kan ve ateş olacak ve-yâhud Kilikya sâhib-i aslî ve hakîkileri olan bu Türklere i'âde edilecektir. Biz Adana halkı 'umûm milleti temsil eden Anadolu Hükümeti meşrû'asından mâ-'adâ hiçbir ecnebî idâre ve hükümeti kabul etmeyiz. Fransızların yaptıkları şu vaz'-ı hareketi şiddetle protesto eder, birkaç serserinin yaptıkları hıyânetini de tel'in ve red eyleriz", Bkz., **Gaye-i Milliye**, 2 Mart 1337, Yıl 1, Sayı1, s. 1.

¹⁰⁸ Oran, **a.g.e.** s. 99

¹⁰⁹ Kasalak, **a.g.e.**, s. 98.

Konferansında İngiltere ve Fransa gibi sömürgeci devletlerin Manda ve himaye sistemini konferansın nizamnamesine ekleyerek sömürgeciliklerine yeni bir kılıf buldukları görülmektedir. Ayrıca Wilson ilkelerinin Türkiye ile ilgili uygulanış şeklinde de adaletsizlik ve çifte standart yapıldığı ve bu ilkelerin kâğıt üzerinde bırakılmasına çalışıldığı anlaşılmaktadır.¹¹⁰ Özellikle beşinci maddede self-determinasyon ile Türkiye’de yaşayan çeşitli azınlıklara özerklik verilmeye çalışılmasının günümüz Türk dış politikasının da önemli sorunlarından birisi olmasına neden olduğu görülmektedir.

Erzurum ve Sivas Kongrelerinde Anadolu’da mandacılığın Ermeni ve Rumlar gibi azınlıklara da devlet vadettiği görülerek manda ve himaye sistemi tamamen reddedilmiştir. Milli Mücadele Dönemi'nin Manda ve Himayeden yana olan bazı asker-siyasetçi ve aydınlarının anılarına bakıldığında Sivas Kongresine kadar ortak tutum ve duruş içinde olmadıkları görülmektedir. Milli Mücadele başarıyla sonuçlandığı içindir ki bu kişiler aradan zaman geçtikçe o dönemdeki olumsuz düşünce ve fikirlerini temizlemeye çalışmışlardır. 1927 yılında CHP kongresinde Mustafa Kemal Paşa tarafından manda ve himayeyi tam bağımsızlığa tercih edenleri eleştirip suçladığı görülmektedir.¹¹¹ Nutuk’ta Mustafa Kemal Paşa onların kendisiyle ilgili suçlamalarına onların hatıratlarından önce ‘Nutuk’ ile cevap vermektedir. ‘Manda ve Himaye’ tartışmaları Milli Mücadele başında Türk aydınlarının, asker ve siyasetçilerinin ekonomik ve askeri yetersizliklerden dolayı tartıştıkları, değerlendirdikleri önemli konulardan biri olmuştur. Mustafa Kemal Paşa manda ve himayeden yana olanları Erzurum ve Sivas Kongrelerinde ikna ederek bu tartışmalara son vermiştir.

KAYNAKÇA

1. Arşivler

Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi (TİTE) Arşivi; Kutu No: 17, Belge No: 27.

_____ ; Kutu No: 23, Belge No: 3.

_____ ; Kutu No: 24, Belge No: 122.

Genelkurmay Başkanlığı ATASE Arşivi, Kol: İşh, Kutu: 24, Göm: 105, Bel: 105-1.

¹¹⁰ Tevetoğlu, a.g.e. s. 153

¹¹¹ Cemil Koçak, “Nutuk ve Diğerleri”, 70. Yılında Atatürk’ün Büyük Nutku Sempozyumu (20-21 Ekim 1997/ODTÜ Tarih Bölümü/Ankara), Ankara, 1997, s. 150; Bkz. Cemil Koçak, “Atatürk Nutuk’ta Kızdığı Paşalarla Sonradan Barıştı”, Star, 31.12.2011 Tarihli Makale Yazısı; Bkz. Erik Jan Zürcher, Savaş, Devrim ve Uluslaşma: Türkiye Tarihinde Geçiş Dönemi (1908-1928), Çev. Ergun Aydınoglu, İstanbul, 2009.

2. Resmi Yayınlar

TBMM Zabıt Cerideleri, 1. Dönem 1. Cilt 2. Birleşim.

3. Kitaplar

Akgün, Seçil, **General Harbord'un Anadolu Gezisi ve Ermeni Meselesine Dair Raporu**, İşbankası Yay. 1981

Akşin, Sina, **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele: Mutlakiyete Dönüş 1918-1919, Son Meşrutiyet 1919-1920 İç Savaş ve Sevr'de Ölüm**, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2010.

Akyol, Taha, **Ama Hangi Atatürk**, Doğan Kitap Yayınları, İstanbul, 2008.

_____, **Atatürk'ün İhtilal Hukuku**, Doğan Yayıncılık, İstanbul, 2012.

Atatürk, Gazi Mustafa Kemal, **Nutuk-Söylev**, C. 1, 3. B., TTK Basımevi, Ankara, 1989.

Atay, Falih Rıfki, **Çankaya**, Sena Mat., İstanbul, 1980.

Bilgen, Deniz, **ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi: Amerikan Mandası ve Gazeteci Louis Edgar Browne'un Faaliyetleri**, Kaynak Yay., İstanbul, 2004.

Cebesoy, Ali Fuat, **Bilinmeyen Hatıralar**, Yay. Haz. Osman Selim Kocahanoğlu, Temel Yay. İstanbul, 2005.

Eroğlu, Nazmi, **Ayıcı Arif: Atatürk'ün Okul ve Silah Arkadaşı Miralay Mehmed Arif Bey, Hayatı Konuşmaları ve Eseri**, Yeditepe yay. İstanbul, 2014

İnönü, İsmet, **Hatıralar**, I. Kitap, Yay. Haz. Salahattin Selek, Bilgi Yayınları, Ankara 1985.

Kansu, Mazhar Müfit, **Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber**, C., I, Ankara, 1966.

Karabekir, Kazım, **İstiklal Harbimiz**, C-1, Yay. Haz. Faruk Özerengin, Emre Yay. İstanbul, 1995.

_____, **İstiklal Harbimizin Esasları**, Yay. Haz. Faruk Özerengin, Emre Yay., İstanbul, 1995.

_____, **Paşaların Hesaplaşması: İstiklal Harbine Neden Girdik, Nasıl Girdik, Nasıl İdare Ettik**", Yay. Haz. Faruk Özerengin, Emre Yay. İstanbul, 1992.

Kasalak, Kadir, **Milli Mücadelede Manda ve Himaye Meselesi**", Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1993.

Kaya, Halit, **Refet Bele: Askeri ve Siyasi Hayatı (1881-1963)**, Bengi Yayınları, Ankara, 2010.

Kırzioğlu, Fahrettin, **Bütünüyle Erzurum Kongresi** C. I, TTK, Ankara 1993.

- Miralay Mehmet Arif Bey, **Anadolu İnkılabı: Milli Mücadele Anıları (1919-1923)**, Yay. Haz. Mehmet Demirbaş, İkdam Matbaası, İstanbul 1340
- Okyar, Fethi, **Üç Devirde Bir Adam**, Yay. Haz. Cemal Kutay, Tercüman Yay. İstanbul, 1980.
- Okyar, Osman, Seyitdanlıoğlu, Mehmet, **Atatürk, Okyar ve Çok Partili Türkiye: Fethi Okyar’ın Anıları**”, İş Bankası Kültür Yay., Ankara, 2014.
- Oran, Baskın, **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, İletişim Yayınları, C. I (1919-1980), 2004.
- Orbay, Rauf, **Cehennem Değirmeni: Siyasi Hatıralarım**, 1. Baskı, Truva Yayınları, İstanbul, 2004.
- Önal, Sami, **Hüsrev Gerede’nin Anıları**, Literatür Yayınları, İstanbul, 2002.
- Perinçek, Mehmet, **Atatürk’ün Sovyetlerle Görüşmeleri: Sovyet Arşiv Belgeleriyle**, Kaynak Yay., İstanbul, 2008.
- Sander, Oral, **Anka’nın Yükselişi ve Düşüşü: Osmanlı Diplomasi Tarihi Üzerine Bir Deneme**, Ankara Üniversitesi Yay. Ankara, 1987.
- Sander, Oral Sander, **Siyasi Tarih**, C.I, Ankara. 1989
- Selek, Sabahattin, **Anadolu İhtilali**, C.II, İstanbul. 1987
- Sonyel, Salahi, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika**, TTK, Ankara, 2014.
- Tevetoğlu, Fethi, **Milli Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar**, TTK, Ankara, 1991.
- Toparlı, Recep, **Sivas Kongresi’nin Tutanakları**, Sivas Valiliği Kültür Müdürlüğü Yayınları, Sivas, 2010.
- Yerasimos, Stefanos, **Kurtuluş Savaşında Türk-Sovyet İlişkileri 1917-1923**, Boyut Yay. İstanbul, 2000.
- Zenkovsky, Serge A., **Rusya’da Türkçülük ve İslam**, Günce Yayıncılık, Ankara, 2000.
- Zürcher, Erik Jan, **Savaş, Devrim ve Uluslaşma: Türkiye Tarihinde Geçiş Dönemi (1908-1928)**, Çev. Ergun Aydınoglu, İstanbul, 2009.

4. Makaleler

- _____, “Nutuk ve Diğerleri”, **70. Yılında Atatürk’ün Büyük Nutku Sempozyumu (20-21 Ekim 1997/ODTÜ Tarih Bölümü/Ankara)**, Ankara, 1997.
- _____, “Nutuk’u Okumak” **Resmi Tarih Araştırmaları Dergisi**, Sayı 5, Ankara, 2010.

- _____, “Türk İstiklal Harbi’nde Kuva-yi Milliye, Düzenli Ordu ve Cepheleler”, **Genelkurmay Personel Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATESE) Dairesi Başkanlığı Yay.** Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2014.
- _____, Amerikan Kaynaklarından Kurtuluş Savaşı Başında Ermenilerle İlgili Gelişmeler, **Ermeni araştırmaları Dergisi**, S. 50. 2015, S.1-74
- Akar, İsmail, “Büyük Nutuk’un Kapsamı, Niteliği, Amacı”, **Atatürk’ün Büyük Söylevi’nin 50. Yılı Semineri Bildiriler ve Tartışmalar**, TTK, Ankara, 1980.
- Akgün, Seçil, Amerikalı Misyonerlerin Ermeni Meselesinde Rolü, **Türk Kültürü Dergisi**, C. XXVII, 1992. S.1-12
- Armağan, Mustafa, “Atatürk’ün unutmak İsteddiği Mektup” **Yeni Asya**, 15.01.2007.
- Aysal, Necdet, “Savaş Dönemi ve Cepheleler (Askeri ve Siyasal Gelişmeler)”, **Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, Ed. Temuçin Ertan, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2011, s. 128-129.
- Aytepe, Oğuz, “Milli Mücadelede Manda Sorunu ve Mustafa Kemal’in Yaklaşımı” **Atatürk Yolu Dergisi**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, Sayı 24, Ankara, 1999-2003.
- Boztaş, Asena, Wilson İlkelerinin Türk Dış Politikasına Yansımaları: Realist ve Pragmatist Bir Perspektif, **Akademik Bakış Dergisi**, C. 7 sayı 14, 2014 s. 1-14
- Çalışlar, Oral, “Fethi Okyar’ın Büyükkada’daki evinde...”, **Radikal**, 17.06.2008.
- Ertan, Temuçin Faik, “Gaye-i Milliye Gazetesinin Tıpkıbasımı Üzerine Bir Değerlendirme”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S 44, Güz 2009,s. 771-781
- Kardaş, Ayşe, “Halide Edip Adıvar: Sürgün ve Mücadeleyle Geçen Bir Ömür”, **Lacivert Dergisi** Sayı 6, İstanbul, 2015.
- Kasalak, Kadir, “Erzurum Kongresinin Yapıldığı Günde Manda ve Himaye Konusunda Yazışmalar ve basında Tartışmalar”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C.8. Mart, 1992, Sayı 23
- Kaynar, Mete Kaan, “Mondros’tan Nutuk’a: 30 Ekim 1918-15 Ekim 1927”, **Resmi Tarih Araştırmaları Dergisi**, Sayı 5, Ankara, 2010.
- Koçak, Cemil, “Atatürk Nutuk’ta Kızdığı Paşalarla Sonradan Barıştı”, **Star**, 31.12.2011 Tarihli Makale Yazısı.
- Kurt, Yılmaz, “Tek Adama Doğru: 1927 Kongresi ve Büyük Nutuk”, **Sonsöz**, 10 Nisan 2017 Tarihli Makale.
- Uzun, Hakan; “Atatürk’ün Nutkunun İçerik Analizi”, **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi (CDAT)**, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yıl 1-2, Ankara, 2005.

Ünlü, Aslıhan, “Değişen Tarih ve Metin Anlayışı İçinde Biyografik Dram II, Tarihten Otobiyografiye, Otobiyografiden Drama Halide Edip Örneği”, **Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi**, Sayı 6, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, 2011.

5. Süreli Yayınlar

Açık Söz, 24 Ağustos 1335, Pazar (24 Temmuz 1919 Perşembe)

Gaye-i Milliye, 2 Mart 1337, Yıl 1, Sayı 1.

Hâkimiyet-i Milliye, 19 Ağustos 1336, Perşembe, Sayı 57; 26 Temmuz 1336, Salı, Sayı 54; 10 Kanun-ı Sani 1336, Cumartesi, Sayı 1; 28 Kanun-ı Sani 1336, Çarşamba, Sayı 5; 11 Şubat 1336 Çarşamba, Sayı 8.

6. Dergiler

Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, S. 82, Ekim 1982, s. 49 (Belge No: 1786).

7. Tezler

Bilgen, Deniz “**Sivas Kongresine Katılan Amerikalı Gazeteci: Louis Edgar Browne**”, Erzurum Üniversitesi, Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum, 1996.

Gürgün, Ramazan, “**Cumhuriyetimizin İlk Altı Başbakanının Kısa Haltercemeleri: Gazi M. Kemal Paşa, M. Fevzi Çakmak, H. Rauf Orbay, A. Fethi Bey (Okyar), Mustafa İsmet Bey (İnönü), Mahmut Celal Bey (Bayar)**”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1987.

Kıldan, Bayram, “**Ali Fethi Okyar: Hayatı, Şahsiyeti, Faaliyetleri**”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1986.

8. Sözlükler

Türkçe Sözlük, C. II, Türk Dil Kurumu, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, TDK. Yayınları, Ankara, 1988.

9. İnternet Kaynakları

TAVUKÇU, Sinan, “Sivas Kongresi Kararları’nda ‘Manda ve Himaye Kabul Edilemez!’ Cümlesi Yoktur”, **Stratejik Düşünce Enstitüsü**, 01.05.2012 tarihli Makale, <http://www.sde.org.tr/tr/author/detail/sivas-kongresi-kararlarinda-manda-ve-himaye-kabul-edilemez-cumlesi-yoktur/1091>.

EKLER

Ek-1

چاربار؛ دنیاده بویوک برانقلاب یایمق ایستهین بولشه ویزم قوتی ایله اساسده متجدزه بولشه ویکلرک غایه لری شرق مانترینک باشنه مساعط اولان اهریالیزم بالاسنی بریوزندن قالدیرمق، بزم اوغرونده مجارله ایستدیکمزد دعوانک معناسی ده عینی شیدر. بولشه ویکلرله جهان سیاستده کی بو اتحاددن سوکره بویاسنی تعقیب ایچون ملترک اداره داخله لرنده حاکم اولماسی لازم کلن روحده ده آیری اولمدیغمز کوریورز. اولرکی بزده ایسته بورزکه بوندن سوکره دولک معناسی الکنیش واک حقیقی دلالتله ماتک اراده و حاکمیتدن عبارت اولسون. آنجق اساسده بویله برلشدیکمز حالده بونک شکلنده اولر باشقه دوشونیورلر، بز باشقه دوشونیورز: روسیهده وبر طاقم آوروپا مملکتلرنده موجود اولان اجتماعی و اقتصادی مسائل بزده عیناً موجود اولمدینی ایچون اولرک بوساحده یابدق لری شیلری سلمه السلام عیناً بزده تطبیقه قالنیشه حق اولورسه ق هم مایکتمزه فسالق ایتمش اولاجقز، هم ده حتی بولشه ویزم منکوره سنک حقیقی معناسی اکلاماش بولونه جقز. ایسته بونک ایچوندکه عمومی اساسده آیری دوشونمدیکمز بولشه ویکلره نظراً شکل و تطبیقانده، تفرعانده باشقه بولدن کیدیورز: عینی غایه به طوغری کیدن ایکی یول که بری

Ek-2

بولشه ويكلر، منا-باتمزه كي بو خصوصيتك ايجه لکني
 تقدیر ایتمه مش دکالردر؛ تقدیر ایتمش اولدقلربنک
 اک بویوک دایانی مصطفی کمال پاشا حضرتلری شو
 صورتله ایضاح ایتدیله: لهستان ایشلربنک کندیلرینی
 بیک بویوک براهیتله اشغال ایتسنه. مقابل بولشه ويکلر بزمه
 ارتباطی تأمین ایچون قاقاسیاده بویوک بر غیرت صرف
 ایتشلر و نهایت مقصدلرینه موفق اولشلردر. بناء علیه بولشه.
 ويکلرله، کرك دنيا نك عمومی نفعی، کرك بالذات خصوصی
 منافعهز اعتباریه بولشه ويکلرله بک کوزهل آکلاشمقده
 اولدیغمز شهبه سزدر بر
 شرق سیاست، بولشه سندده ارمنیلرله اولان منا-بتمز

| ایکنجی درجه ده مهم برایشدر

بولشه ويکلرک ارمنیلر دکارشی بر آز توجه کار اولملری بوکا
 مانع اولمشدی. فقط ارمنیلرک ناصل بینسزجه او یونلرله دنيا یه
 فالق ایتمه چایشدقلرینی آکلامقده کجیکمه ین
 بولشه ويکلر، نهایت بزم نقطه نظر منک اصابتی تقدیر
 ایتشلردر که بونک بک مهم بر حادثه اولدیغی شهبه سزدر.

شرقده بزی یاقینیدن علاقه دار ایدمن او
 مسئلهده اوج سنجاق و باطوم مسئله سیدر .
 آنقره حکومتی هم نظری ، هم ده فعلی تشبیه
 بولکشاتمک دخی پک آزر زمانده موفقیتله
 تماماً مطمئن اولای بیایرز .

“Şark Siyasetimiz”, Hâkimiyet-i Milliye, 19 Ağustos 1336 Perşembe, sayı 57, s. 1.

Ek-3

بولشه ویکلر، منا-باتمزدده کی بو خصوصیتک اینجه لکنی
 تقدیر ایتمیش دکالردور؛ تقدیر ایتمیش اولدقلرینک
 اک بویوک دلیانی مصطفی کمال پاشا حضرتلری شو
 صورتله ایضاح ایتدیله: لهستان ایشلرینک کندیلرینی
 پک بویوک بر اهمیتله اشغال ایتمسه، قابل بولشه ویکلر بزمله
 ارتباطی تأمین ایچون قافقاسیاده بویوک بر غیرت صرف
 ایتمیشلر ونهایت مقصدلرینه موفق اولمشلردور. بناء علیه بولشه-
 ویکلرله، کرک دنیانک عمومی نفعی، کرک بالذات خصوصی
 منافعه مزاجیاریله بولشه ویکلرله پک کوزهل آکلاشمقده
 اولدیغمز شهبه سزدر بولشه ویکلرله سنده ارمنیلرله اولان مناسبتمز
 شرق سیاستمز بولشه ویکلرله سنده ارمنیلرله اولان مناسبتمز

بولشه ويكلرك ارمنيلرد قارشى بر آز توجهكار اولملى بوكا
 مانع اولمشدى. فقط ارمنيلرك ناصل بينسزجه اويونلرله دنيايه
 فالق ايتمه چايشد قلرني آكلامقده كچيكمه ين
 بولشه ويكلر، نهايت بزم نقطه نظر مزك اصابتنى تقدير
 ايتشلردر كه بونك يك مهم بر حادته اولديغى شهبه سزدر .

شرقده بزي ياقينسدن علاقه دار ايدمن او
 مسئله ده اوچ سنجاق و باطوم مسئله سيدر .
 آنقره حكومتى هم نظرى ، هم ده فعلى تشبثا
 بولشبتانك دخى يك از بر زمانده موفقيتله
 تاماً مطمئن اولايي ايرز .

Ek-5

ISH-1
K: 24
B: 105-1

- ٦ - دول اتلافیه چه متارگه ننگ امضا اولدیشی ٣٠ تشرین اول سنه ٣٤ تاریخده کی حدودین داخلنده قالان وهر منطقه سنده اولدیشی کی شرقی اتاولوی ولایتلر زنده اکثریت قهرمیی اسلاملر تشکیل ایدن وحرثی، اقتصادی تقوی مسلمانلره عائد بولان ویکدیگر نندن غیر قابل انفکاک اولن فارداتی اولان دین و عرفه ایشارلرله ماکون ممالک ننگ مقامه سی نظاره سندن بالکله سرف نظره موجودیت زده حقوق تاریخیه، عرفیه و دینییه زده رعایت ابدله سنه بوتاره مقابله ننگلر تروج اولونمسه و بو صورتله تمایله حق و عدله مستدبر قراره انتظار اولونور .
- ٧ - ملتیز انسانی، عصری غایه لری بیجیل و فنی، صنایعی و اقتصادی حال، احیاجیزی تقدر ایدر. بنأ علیه دولت و ملتیزک داخلی و خارجی استقلاللی و وطنیزک تمامه سی مجنونظالمق شرطه آلنجی ماده ده مصرخ حدود داخلنده ملیت ایشارلرینه رعایت کار و ملیک ننگه قارشو استیلا املی بسله میان هر هانکی دولتک فنی، صنایعی، اقتصادی معاوتتی میزونیته قارشو بلار زده ووشرائط عادله و انسانییه بی مجنوی بر طرکده عاجلا تقرری سلامت بشر و سکون عالم نامنه اخسن آمال ملیه موزر .
- ٨ - ملتیزک کندی مقدراتی بالذات تعیین ایندیکی بوتاریخی دورده حکومت مر کزیه، مزکده اراده ملیه به تابع اولماسی ضرور ایدر. چرکله: اراده ملیه به غیر ملتیزده هانکی بره بخت حکومتک عذدی و شخصی مقرراتی ملتیزه مطاع اولمه دقدن بشفه خار جاده مشیر اولمه دیشی و اولمه به جنی شیدی به قدر مسبق افعال و تاریخ ایله ثابت اولمئوز. بنأ علیه ملتیزک ایچنده بولندیشی حال ضجرت و اندیشه دن قور تولمق چارملرینه الذات توسلنه حاجت قالدان حکومت مر کزیه، مزکجه لسی، بی همان. بلا ائانه آن طر اولماسی و بودورنه مقدرات ملت و مملکت حقدده اتخاذ ایله به چکی بالجمله، مقرراتی مجلس ملینک مراقبه سنه عرض ایشمسی مجبور ایدر .
- ٩ - وطنیزک معروض قالدیشی آلام و جاراتات ایله و تا امان مقصدله وجدان ایدن دوغان جمه یملرک اتحاد و اینفاقندن حاصل اولان کلمه عمومی بو کره (شرقی آبادولی، مدافعه حقوق جمعیته) عنوانیه توسیم اولمئوز. ایشو جمعیته در اوفر نه حیاق جریا لرندن کلبا عار ایدر. بالجمله اسلام و ملتیزلر جمعیتهک اعضای طبیعی سنندر .
- ١٠ - قورنره طرفدن منتخبین (هیئت تمثیلیه) قبول و کورلاردن بالاعتبار ولایات مرا کزیه قدر موجود تشکیلات ملیه توحید و تأیید اوو نمئوز .

قورنره هیئتی

A	111
D	120
F	40

GNKUR.
ATAŞE ARŞIVI
FOL - 154
KÜTÜ: 24
GOM.: 105
BEL.: 105-1

Genelkurmay ATASE Başkanlığı Arşivi

